

**„Мы мирное население
не трогаем...”**

**Зелений коридор в Липівці,
як пастка російських
окупаційних військ**

**„Мы мирное население
не трогаем...”**

**Зелений коридор в Липівці,
як пастка російських
окупаційних військ**

Зміста

Передмова 5

Методологія створення рапорту 7

Свідчення 9

1. Розстріл важкою військовою технікою російських сил окупаційних цивільної евакуаційної колони 11–12 березня 2022 року 11
 - 1.1. Мапи 12
2. Життя в умовах російської окупації 14
 - 2.1. Позбавлення права на медичну допомогу 14
 - 2.2. Обмеження в вільному пересуванні 15
 - 2.3. Терор проти цивільного населення в місцях проживання 16
 - 2.4. Пограбування та знищення майна 17
 - 2.5. Позбавлення засобів для життя 18
 - 2.6. Знуцання над домашніми тваринами 19
 - 2.7. Розміщення одиниць військової техніки в цивільному середовищі 19
3. Рішення про виїзд з населених пунктів окупованих російськими військами 21
4. Невдалі спроби виїзду з окупованих територій та накопичення автомобілів з цивільним населенням в селі Липівка 25

5. Виїзд евакуаційної колони з окупованого російськими військами с. Липівка **30**
6. Обстріл евакуаційної цивільної колони окупаційним російським військом **34**
7. Вбивство домашніх тварин вивезених мирними мешканцями **51**
8. Втеча цивільного населення з місця обстрілу **52**
 - 8.1. Люди, які їхали першими в колоні і яким вдалося на автомобілях дістатися до посту української армії **52**
 - 8.2. Група цивільних людей, які втекли з канави через поля на ферму і там провели ніч **54**
 - 8.3. Група цивільних людей, які повзли полями в напрямку українського посту, звідки їх було евакуйовано українськими військовими **55**
9. Перша допомога надана цивільним пораненим українськими військовими в с. Королівка **58**
10. Російський напад на контрольоване українським військом с. Королівка **61**
11. Необхідність покарання російських злочинців за їх злочини **63**

12. Шкода психологічна та фізична вцілілим від обстріляної евакуаційної колони **66**
13. Страх виїжджати з окупованих територій після розстрілу цивільної евакуаційної колони російськими військами **68**

Післямова – висновки Центру
документування російських злочинів
в Україні ім. Рафала Лемкіна **73**

Додаток. Правові висновки **77**

1. Міжнародне право **79**
 - 1.1. IV Женевська конвенція (Конвенція про захист жертв війни, підписана в Женеві 12 серпня 1949 року) **79**
 - 1.2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року **81**
2. Національне законодавство України **84**
3. Національне законодавство Російської Федерації (країни – агресора) **85**

Невдовзі після звільнення Київської області 3 квітня 2022 року, документуючи наслідки російської окупації, ми з Іриною Довгань натрапили на колону спалених автомобілів, що стояли на дорозі з Липівки до Королівки – села в Бучанському районі, Київської області, Макарівської селищної територіальної громади. Одразу зрозуміли, що маємо справу з російським військовим злочином.

Згорілі машини стояли вздовж дороги одна за одною. Поруч лежали застрелені собаки. Потім, підійшовши ближче, ми побачили особисті речі пасажирів – розкидані обгортки від дитячого харчування, одяг, жіночу косметику. З острахом ми зазирали всередину інших знищених автомобілів, до останнього сподіваючись, що там не буде людських решток. На жаль, ми побачили кілька жмень почорнілих кісток. Як з'ясувалося пізніше, це було все, що залишилося від двох дорослих і дитини.

Однак, навіть тоді ми ще не могли уявити собі всієї жорстокості злочину, з яким мали справу. Лише під час розмов з тими, хто вижив, ми зрозуміли, яка трагедія розгорнулася на тій сільській дорозі, яке зло тріумфувало.

Якими ще словами можна назвати побажання щасливої дороги людям, яких чекає розстріл, або передачу пайка дитині, яка через півгодини буде спалена живцем разом з матір'ю і дідусем?

Розстріл евакуаційної колони не був випадковим актом, ні про яку помилку не може бути й мови. Створивши так званий – зелений коридор для виходу з окупованої Липівки, російські солдати свідомо заманили в смертельну пастку людей, які просто хотіли врятувати своє життя і своїх рідних. Гарантуючи безпеку тим, які виїжджали, російські військові, швидше за все, хотіли відволікти увагу Збройних сил України, розташованих всього за 1,5 кілометра. Вони одночасно, з самого початку планували атакувати наступні села Київської області.

Після атаки на колону цивільних автомобілів російські військові намагалися розстріляти українських цивільних, які тікали від обстрілу в поле. Запеклість, з якою вони намагалися вбити свідків, говорить про те, що російські військові скоїли цей воєнний злочин свідомо і сплановано.

Свідок С18: Коли виїжджали, російський військовий сказав: „Безпечної подорожі!“ І він помахав мені рукою. Ти ж бачиш, що мені 63 роки, дочка за кермом та дитина! Там же ж багато було дітей! І що?... Що ж ти робиш? Ти машеш ручкою, знаючи, що мене розстріляють!

Свідок С21: Воєнний, який наносить малейшу шкоду мирному – він вже є злочинець. А той, хто вбиває показово, просто в чистому полі розстрілюють колону – вони повинні відповідати за свої злочини!

Цей звіт був написаний саме для того, щоб показати, що Збройні сили Російської Федерації свідомо скоюють воєнні злочини проти цивільного населення України та

використовують його, як інструмент для ведення бойових дій. Такі дії вимагають рішучої реакції міжнародної спільноти та притягнення винних до відповідальності.

*Моніка Андрушевська
Координатор звіту, журналіст*

Дані звіту Центру документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна підготовлено в рамках польових досліджень у населених пунктах Макарівської селищної територіальної громади, Бучанського району, Київської області.

Часовий період проведення опитування:
квітень 2022 р. – листопад 2023 р.

Центр Лемкіна вперше зіткнувся з фактом розстрілу цивільної евакуаційної колони на початку квітня 2022 року, після визволення Київської області. Напад відбувся 12 березня 2022 року на дорозі між населеними пунктами Липівка та Королівка.

З квітня 2022 року працівники Центру розпочали дослідження справи та фотографувати залишки спаленої евакуаційної колони безпосередньо на місці події. Розуміючи, що це є воєнний злочин проти цивільного населення, вони розпочали систематичний пошук та збирання свідчень від вцілілих, що дозволило задокументувати долі пасажирів усіх транспортних засобів які брали участь в описаних подіях.

Звіт ґрунтується на фотографіях та відеоматеріалах, зроблених безпосередньо працівниками Центру Лемкіна та отриманих від свідків. Також для звіту були використані документи, надані місцевою адміністрацією, а також мапи і витяги з міжнародно-правових нормативів та інших законодавчих актів пов'язаних з захистом прав цивільного населення.

Збір свідчень здійснювався відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з використанням персональних даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС, а також Закону України „Про захист персональних даних” № 2297-VI від 1 червня 2010 року. Кожен респондент був заздалегідь поінформований про мету збору інформації та місце зберігання даних.

Відповідно до домовленостей, досягнутих на початковому етапі, свідчення були анонімізовані.

Свідчення

← Світлина № 1.
Цивільний автомобіль
з розстріляної автоколони,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

1.

Розстріл важкою військовою технікою російських сил окупаційних цивільної евакуаційної колони 11–12 березня 2022 року

12 березня 2022 року цивільна евакуаційна колона складалася з 14 одиниць транспортних засобів на локальній автомобільній дорозі на території Макарівської селищної громади Бучанського району Київської області, між населеними пунктами Липівка і Королівка, була обстріляна важкою військовою технікою окупаційних російських військ. Невідомо який саме підрозділ несе відповідальність за масове вбивство – це питання розслідується. До складу цивільної колони входили мешканці села Липівка та сусідніх населених пунктів сіл, які виїжджали з окупованих російською армією територій на приватному автотранспорті.

На момент обстрілу в автомобілях перебувало близько 50 цивільних осіб (у тому числі дев'ятеро дітей) і домашні тварини.

Мешканці с. Липівка Макарівської селищної територіальної громади Бучанського району Київської області та жителі з навколишніх населених пунктів, окупованих російськими військами, намагались виїхати через наростаючий терор і небезпеку – загрозу викрадення, гвалтування, вбивства та знищення або привласнення майна окупантами.

З 11 березня 2022 року у с. Липівка почали збиратись автівки з місцевими мешканцями та мешканцями прилеглих населених пунктів. Представники російських окупаційних військ не випускали автівки з села, обіцяючи пізніше надати так званий „зелений коридор” через який згодом можна буде виїхати автомобілями на підконтрольну Україні територію.

12 березня 2022 року, після 15.30 за київським часом, колона вже складалася вже з 14 автомобілів з цивільними особами.

Близько 16.00 на червоному цивільному автомобілі з літерою „V” підїхали двоє російських військовослужбовців, наказали поспішати, сідати в автомобілі та формувати колону. Вони наказали водіям їхати повільно (не швидше 50 кілометрів на годину), по одній смузі, оскільки протилежна смуга, за їхніми словами, замінована.

Всі автомобілі в евакуаційній колоні були позначені білими стрічками і написами „Діти”.

Очікуваний час у дорозі від Липівки до Королівки не повинен перевищувати 10 хвилин, а відстань між населеними пунктами становить близько 4 кілометрів.

Одночасно з виїздом евакуаційної колони з сусіднього села Андріївка вирушила колона важкої військової техніки російських окупаційних військ, яка почала обстріл цивільних автомобілів, як тільки перші з них наблизилися до села Королівка на відстань близько 500–800 метрів.

В результаті російського обстрілу загинуло 6 осіб, у тому числі одна дитина. Семеро людей, у тому числі двоє дітей, були поранені.

Також загинули близько 10 домашніх тварин – згоріли в автомобілях або були розстріляні впритул на дорозі.

Останні два автомобілі з 11 евакуйованими мешканцями, які їхали в колоні з села Липівка, повернулися на окуповану територію, в Липівку, без жертв.

Свідчення, надані Центру документування російських злочинів в Україні імені Рафаеля Лемкіна, свідчать про те, що дії російських окупаційних військ були спрямовані на те, щоб спричинити якомога більше жертв серед цивільного населення, а сам «зелений коридор» має всі ознаки заздалегідь підготовленої пастки.

Зібрані свідчення представлені у звіті відповідно до перебігу подій 11–12 березня 2022 року та обставин, що до них призвели.

1.1. Мапи

Мапа 1

Територія контролювана
російським військом станом на
12 березня 2022 рік

Картографічні дані © OpenStreetMap

Мапа 2

Дорога з Липівки 12 березня 2022 рік

Зображення © CNES / Airbus, Maxar Technologies,
Картографічні дані © 2025 Google

Український контрольно-пропускний пункт

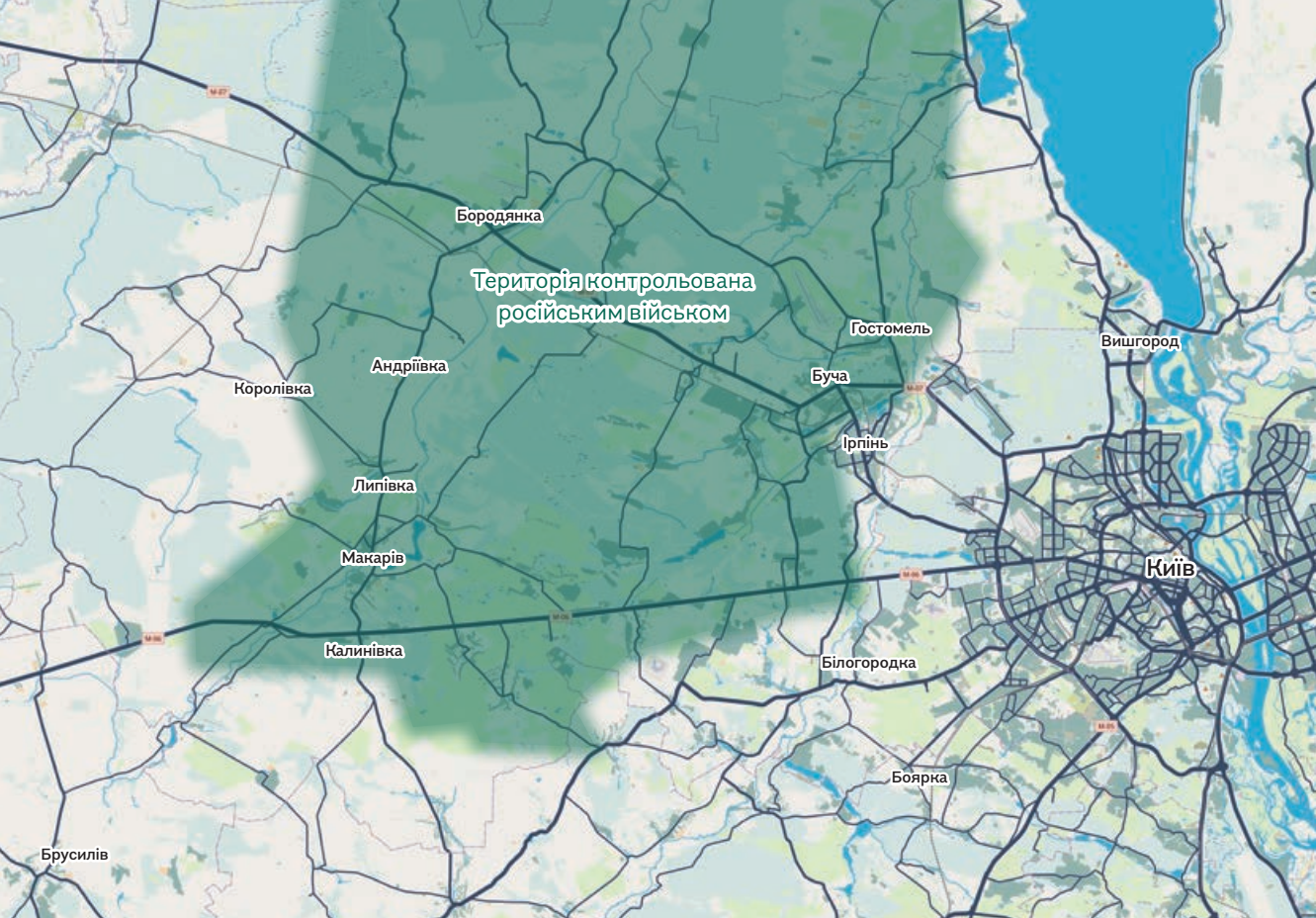
Автомобілі в евакуаційній колоні

Російська бронетехніка

Напрямок російського обстрілу

2.

Життя в умовах російської окупації

Село Липівка та прилеглі населені пункти було окуповано російськими військами на самому початку повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації на територію України – 26–27 лютого 2022 року, та перебували в окупації до 30 березня 2022 року. Місцеві, автівки які долучилися до автоколони, були з прилеглих місцевостей: с. Макарів, с. Плахтянка, с. Гавронщина, також були окуповані російськими військами.

Свідчення зібрані Центром документування російських злочинів ім. Рафала Лемкіна описують терор російських окупаційних військ проти мирного населення України.

Свідок С2: Вони нам казали, що вони прийшли нас визволяти.

2.1. Позбавлення права на медичну допомогу

Свідок С3: Не доступна ні аптека, ні лікар.

Свідок С2: 27 лютого, коли йшла колона [російської військової техніки – ред.] один наш місцевий житель, мабуть, з любопитства стояв і вони в нього вистрелили. В нього було проникаюче поранення руки і куля залишилася в животі. І його вже не могли нікуди везти, бо вони [російські військові – ред.] заблокували виїзд з села. Можливості надати йому медичну допомогу не було. Він помер 1 березня.

Свідок С2: Є жіночка, в якої м'язи пошкоджені осколками. Вона інвалід з дитинства. Коли „вони“ зайшли в хату, кинули гранату. Граната розірвалася і осколком пошкоджено сухожилля і тепер в неї ліва рука висить. Нічого зробити не можна.

Світлина №2.
Шнур, яким в'язали
мирних мешканців
перед розстрілом.
Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С2: Під час окупації в село неможливо було викликати швидку медичну допомогу, поліцію або пожеарну службу. Заблокований був виїзд із села.

Свідок С4: Російській військовій вибили двері і стріляли. А тоді зайшли... Кричимо: „Не стріляйте! Тут люди!“. Вони гранату кинули і той осколок рекошетом полетів до мене, аж в спальню. Ну і мене це в плече поранило. Не пускали нашу медичку до мене місяць.

2.2. Обмеження в вільному пересуванні

Російські окупаційні війська вимагали від цивільного населення носити білі стрічки на одязі.

Свідок С5: Якщо хочеш виходить, то маєш пов'язку білу одягати. Мій кум коли вийшов, то вони йому сказали: „Єслі ми тебе ще раз побачим [без білої пов'язки – ред.], то застрелим“.

Свідок С6: Ми не могли вийти з двора. І у двір не могли, бо на сусідньому будинку сидів снайпер.

Свідок С7: Перебування на вулиці після 16:00 заборонено було, будь-які рухи на вулиці заборонені. Якщо тебе десь на вулиці, на подвір'ї побачать – розстріляють без всяких питань. Якщо їде їх колона – треба присісти. В очі дивитися не можна.

Свідок С2: Якщо ти залишаєшся тут – можеш загинути, або ти виїжджаєш – можеш загинути.

2.3. Терор проти цивільного населення в місцях проживання

Свідок С8: Вони часто заходили до нас, щодня.

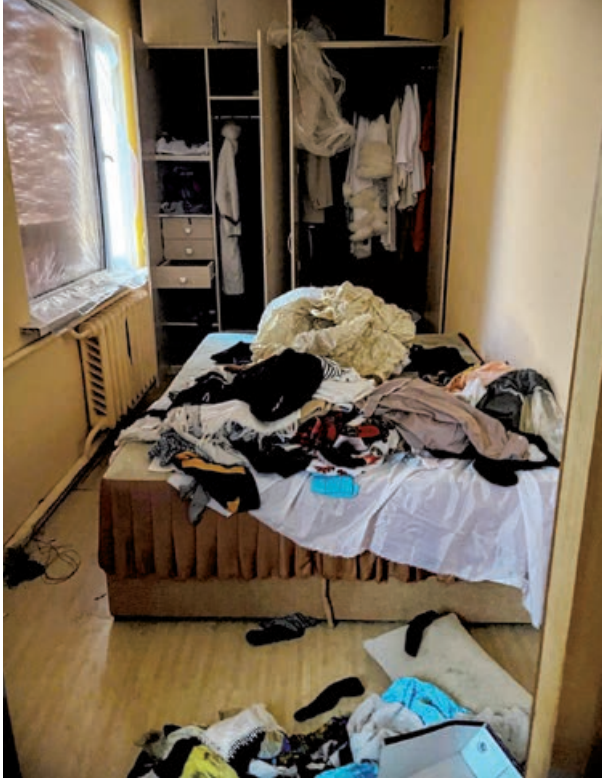
Свідок С9: Ми вимушені були переховуватись в підвалах.

Свідок С9: Якщо тільки російському військовому щось не подобалося, він відразу хапався за автомат, перезаряджав, погрожував тим, що зараз нас всіх розстріляє тут – це було дуже важко. Потім нас з батьком вивели на вулицю, вели туди в самий куток двора, стріляли під ноги, стріляли над головою.

Свідок С6: П'яні, неадекватні люди, [російські військові – ред.] приходили, стріляли... Хотіли молодшого сина забрать.

Світлина №3.
Вогнева позиція
російського снайпера
на території цивільного
будинку, Бучанський
район, квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Світлина №4.
Пограбована
кімната в будинку
свідка, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

2.4. Пограбування та знищення майна

- Свідок С5:** В мене „орки” забрали мою машину.
- Свідок С2:** Всі магазини були вскриті. Ми бачили, як вони носили великі сумки з продуктами. Всі будинки, які були без хазяїв, які виїхали, скрізь повскривали їх...
- Свідок С3:** Я бачила, що вони [російські військові – ред.] ходили по хатах і виносили їжу.
- Свідок С2:** У нашій сільській раді вони вибили в дверях вікно біля ручки, відкрили ручку з середини і так проникли всередину. Потім, пізніше, в так званому їх „госпіталі” знайшлися монітори сільської ради.
- Свідок С20:** Як повернулися [до дому – ред.], ну тут був разгром. Вони в стиральну машину кинули гранату. Це не тільки в нас. Їх, мабуть, унітаз та стиральна машина в домі більше всього роздражали. В них цього не було. Просто їх виводило із состояния равновесія.
- Свідок С21:** В замочну скважину 19 вистрілів! Це для чого, ну? Холодильник з автомата розстріляли, поняли? Окаже: „Ничего себе. Вы жирно живете. У тебя холодильник такой, что у нас полсела можна купить за такой холодильник”.

Свідок С20: Російські військові розбивали вікна і стріляли прямо в будинки з автоматів, щоб загорівся будинок. Вони стріляли по машинах, поки ті не загорілися.

Свідок С21: Це ж... Це, воопше, нелюди, от чесно, якщо б ви мені зараз сказали підібрати якесь слово і назвати, от клянуся вам – я не зможу! Потому, що при них монголо-татарське іго „віддихає”!

2.5. Позбавлення засобів для життя

Світлина №5.
Викрадена
у місцевого населення
мікрохвильова піч,
с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С5: Були періоди коли не було їжі. Ці рускіє забили здоровену свиню у сусіда. Також у сусіда рускіє кроликів, курей постріляли.

Один зі свідків стверджує, що російські солдати також без причини вбили його худобу.

Свідок С9: Були в нас свиноматки. І вони їх розстріляли просто заради задоволення... Ну, їх не хотіли з'їсти, їх просто застрелили...

Свідок С9: Через те, що йшли бомбардування, то заклонило систему поїння у тварин і ферму залило водою. Там було води по коліна. Тобто було холодно, мокро... Тварини починали гинути... Ми просили, щоб нас пустили туди хоч щось там зробити. Коли ми туди прийшли, ми просто бачили, що ми там нічого просто не можемо зробити. Гинули перші перепілки. Приблизно 5 тисяч перепілок – дорослих особин.

2.6. Знущання над домашніми тваринами

Свідок С21: В мене був пікінесик – Ляля. Все життя буду жаліти, що не забрав [коли їхав – ред.]. Вони просто закрили в гаражі і води не дали. А мене не допускали. Я не міг додому потрапити з 2 по 11 березня. А 11 березня я прийшов, а воно бідне виходить – ним аж хитає...

2.7. Розміщення одиниць військової техніки в цивільному середовищі

Свідок С2: В нас з вікна було видно їхній штаб, в центрі села, в магазині. Періодично, коли ми йшли до батьків, ми бачили, що була їхня техніка окопана по дворах.

Свідок С8: Наш будинок був поряд зі штабом росіян. І нам було страшно. Ми перемістилися до батьків мого чоловіка. З 27-го числа ми вже не могли виїхати, евакуюватися до безпечного місця. Десь 2 тижні сиділи в погребі... Було холодно, десь градусів 10. Свічку ставили і вже наче тепліше.

Свідок С20: Видно, що в нашому будинку був командний состав. Розположення будинку, перехресток. БТР [російський бронетранспортер – ред.] тут у дворі, постійно був.

Свідок С3: В нас танк у дворі стояв, вони трохи там начудили тим танком. Вони жили в нас там в домі.

Свідок С9: Неподалік від нас знаходилося їхнє місце дислокації, макарівський гольф-клуб. Велика колона стала. Там була і важка техніка, були БУКи [ракетні установки – ред.] – три БУКи стояло, потім БМП, танки. Вони виламали ворота, деякі елементи забора виломали, щоб

загнать туди техніку. Ми бачили виходи від градів. Це ставалося три рази на добу. Напрямок „їхніх пострілів”: Київ, Макарів і Наливайківка. Ми чули виходи мінометів, ми чули вертоліт – над нами завис і стріляв там в сторону заправної станції. Потім з танків вони стріляли в сторону Макарова. По багатоповерхівкам – там де люди жили. Вони раділи, що попали: „Да! Есть! Все!”.

Свідок С7: До мене в машину сів бурят. Попереду лежало тіло з передавленою головою. Бурят каже: „Та чё ты? Наезжай на него! Не бойся! Это предатель! Он сдавал наши позиции!”. Я кажу, що не можна так! „Ззаду їде ще одне авто, там є дитина!”.

Світлина №6.
Знищена російська
техніка на території
гольф-клубу,
Гавронщина,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С8: Нам казали, що розстрілюють колони не вони, а українські військові. Такий страх нам наганяли, щоб ми тут сиділи, нікуди не виїжджали.

3.

Рішення про виїзд з населених пунктів окупованих російськими військами

На момент прийняття рішення про виїзд більшість мешканців вже провели в окупації 14–15 днів. Свідки, які поділилися своїми спогадами з Центром документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна, описують різні причини, що призвели до евакуації: загроза життю, насильство, нелюдське поводження, зґвалтування, втрата домівок та інших місць притулку.

Свідок С21: Люди просто хотіли залишити місце бойових дій. І вивезти своїх дітей.

Свідок С12: Я просто побачив, що творять росіяне. Що вони творять? А вони підїжджали до кожної хати, у кого забор високий, оцей... з профна-стіла, не просматрюється двор – вони приїжджали і розстрілювали його з БТР-а, ламали, розстрілювали хати з БТР-а...

Свідок С13: Того, що вже терпіть неможливо було. Оце, як взорвався в сусідів сарай і обстріли оці – ховаться... Думали, що хату взорвуть ілі сарая – приб'ють нас. Так получилось, що возможность була виїхать.

Основною причиною виїзду свідків з окупованих територій було знищення їхніх помешкань російськими окупаційними військами. Деякі згадують про безпосередню загрозу втратити своє життя або життя своїх близьких.

Свідок С12: [...] і ми тільки вийшли, я знаю, може минут 5 прошло і є – вистріл, хлопок. Я розворачуюся назад – уже дим шурує... Ну, хата дерев'яна. Воно понятно, що воно бистро... Немає ні світла, ні води – нічого! Чим тушити? От так от, я з хати вийшов, як я щас... Курточка на мені була одіта. От так, як я вийшов, от так і осталось. Документи – всьо згоріло в хаті. В мене там погіб любіміий кіт – Вітьок. Він мене кажде утро зустрічав. Він мене проводжав на роботу, потом вертався назад. І так же й вечером мене зустрічав от тут возле кофейні – я іду з робо-ти. І він погіб. Бо на момент пожежі – він був в хаті.

Свідок С21: Чую тріскіт шифера. Я по лесніці вінтовій – раз, раз, раз... Дивлюся, сусіда дом горить. Я дивлюся „кацапура“ вже в мене під „генделиком“ з трубою (розведчик)... І вони то лі засікли мене, що я цейго... Я вибігаю по лестниці, думаю, документи заберу. І тут чую – такий удар – ворота, оце всьо зноситься. БТР заїжджає. В мене якраз стояв тут бус на подвір'ї. І вони до буса, і починають розстрілювать... Сначала дом розстріляли, а потом летню кухню. А я заховався за летньою кухнею. Коли дивлюся сусід перекидає своїх дітей. Одній дівчинці, я не знаю, годіків 6–7, а друга – трошечки більша. І з жінкою. Ну, і ми й ті діти – огородами... А вони ж луплять по центральній.

Свідок С18: [...] я бачу, що донька йде. І в цей момент – істребітелі. Прямо над хатою! Ось, низько-низько, низько-низько – так вони літали... Оце мене так трахануло – я так перелякалася! Кажу: „Все! Давайте якось їхати! Давай, доню, їхать, бо за малого страшно“.

Свідок С12: А були такі [російські військові – ред.] – на коліна ставили, роздівали до трусів под автоматами. Я почувував ето, коли їх 10 чоловік стоїть – целяться в тебе автоматом. Стоїть цілиться в тебе автоматом – ти стоїш на колінях і роздіваєшся до трусів. Токо одного понять не можу до сіх пор, що вони шукали і що вони хотіли?

Свідок С9: Ми їхали – стояла будівля, ми повертаємось – а криша вже цієї будівлі лежить на дорозі...

Світлина №7.
Пограбована російськими
військами кімната
помешкання, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Загроза сексуального насильства щодо жінок також була причиною прагнення виїхати з окупованих територій.

Свідок С8: Раз я вийшла, тому що погано себе почувала, такий замкнутий простір [в підвалі – ред.]. І там [на дворі – ред.] були військові. Один мені порадив, щоб я не виходила на вулицю коли там військові, тому що вже були помічені перші випадки зґвалтувань... У мого хлопця ще дуже молода мама, і мені 20 років. Ми вирішили їхати, бо не має сил вже було це терпіти.

Свідок С8: Ми, жінки, старались не виходити. І ми постійно відчували якийсь страх і намагалися на очі не потрапляти [військовим – ред.].

Свідок С20: Ізноси́ловалі та вбили жінку отам [недалеко – ред.].

Деяких свідків російські військові виганяли з їхніх домівок.

Свідок С3: Росіяни прийшли і сказали, щоб ми виїжджали: „У вас півтори години, щоб отсю́да виї́хати!“.

Світлина №8.
Цивільний автомобіль
з розстріляної
автоколони, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С20: Російські військові прийшли вранці 12 березня, десь годин 9 ранку було, мабуть... Но це були якісь, видно, війська, може „спецназ“. Я не знаю. То що всі були високі хлопці, такі, як на подбор... Екіпіровка в них була – супер, обвішані були вони всім, що тільки можна на них... І вони сказали, що час на збори і виїхати, того що через час почнеться обстріл.

Свідок С21: Кадирівці прийшли і сказали: „Якщо до вечора не виїдете – повбиваєм!“.

Мешканці виїжджали цілими сім'ями, з домашніми тваринами, брали мінімум речей, забирали сусідів. Зі слів свідків, більшість пасажирів в автомобілях були жінки, діти та особи похилого віку.

Свідок С21: 12 березня була сформована колона з 14 автомобілів. Серед них було 4 буса, а в основному легкові автомобілі, я думаю 70% – це були жінки і діти. Або вже люди похилого віку...

Свідок С20: Ми їхали вп'ятьох: чоловік, я, невістка і двоє внуків. Сусід, ось, рядишком їхав – він, жінка і сусідка з ними їхала. І з цієї сторони їхали сусіди – двоє дорослих, двоє дітей і дві собаки з ними ще їхало, вони забрали.

Свідок С18: Я, моя дочка і мій онук.

Свідок С19: Була, получается, донька у мене на руках. Попереду сиділа мама, брат за рулем сидів. Сусіди ще біля мене сиділи.

Свідок С6: Сказали, щоб жінка сиділа за рульом, бо чоловіків розстрілюють.

Свідок С8: Всі старалися виїхати. Брали речей по мінімуму, старалися взяти більше людей, щоб врятувати всіх. Там були буси, до 15 чоловік могло поміститися. І домашніх тваринок намагалися взяти.

4.

Невдалі спроби виїзду з окупованих територій та накопичення автомобілів з цивільним населенням в селі Липівка

У п'ятницю 11 березня 2022 року в окупованій російськими військами Липівці почали збиратися автомобілі з мешканцями селища та сусідніх сіл. Окупанти пообіцяли, що незабаром створять зелений коридор, щоб люди могли виїхати.

Окупаційні війська навмисно не давали людям виїхати з села. Поступово формувалася колона цивільного автотранспорту, кількість машин збільшувалася. Мешканці Липівки допомагали людям з-за меж села знайти житло та їжу.

Більшість свідків говорили, що, на їхню думку, російські військові намагалися сконцентрувати якомога більше автомобілів з цивільними в одному місці, щоб потім напасти на якомога більшу кількість людей.

Свідок С14: 11-го березня ми мали виїжджати. Ми, коротше, сіли в машини, на-чали ж їхати на Королівку. Нам сказали [російські військові – ред.]: „Дорога заминирована, вас никто не выпустит... Мы до завтра раз-минируем и, возможно, вы уедете...”. Сюда виїжджаєм 11-го числа на Макарів. Нас і туди не пускають.

Свідок С14: Ще невелика була колона це було 5 чи 6 автівок. Тоже не випустили. Дождалися завтра.

Свідок С21: 11-го березня до нас у село заїхали чужі машини – з Макарова, з Гав-ронщини. Але їх не випустили.

Свідок С17: Ну, тут опасно було вже оставатися і хотілось сім'ю вивезти по-дальше отсюда. Як виїжджали, то вони [російські військові – ред.] з 9 ранку до десь 16–17 часов катали [людей – ред.] по всьому селі.

Свідок С12: Попробували сюди, через Почепин – нас не випустили. Ми попрубу-вали в сторону Королівки – нас тоже не випустили...

Свідок С14: Дождалися ранку – 9 часов. Збираємося, всі там же ж, хто хоче виїжджать: „Беріть, ну, сідайте у машини, будем виїжджать”. І почали ж ми виїжджать... Поїхали на Королівку. Нам сказали: „Нет, сюда не выпускают”. Ми поїхали в сторону Макарова. Питалися виїхати – тоже не выпускают. Ми вернулися.

Свідок С9: Одні сказали, що можна виїжджати. Інші, що не можна... І оце ми катались з 9:00 ранку до 4:00 годин вечора по Липівці.

Свідок С22: 12 березня 2022 р. – знову була спроба виїхати. Долучилися ще 2 машини з людьми.

Свідок С3: На початку Липовки, біля гольф-клубу, вони [російські військові – ред.] нас не випускали. Ці вигнали з посолька, а ті не випускали. Сказали, що заміновано, їхати не можна. Потім пустили. І ми поїхали через ту Липовку і вже там зустріли ті 10 машин макарівських.

Свідок С3: Ми всьо время мінялися місцями в колоні, тому, що кружили тою Липовкою, не знали в яку сторону нам виїхати.

Світлина №9.
Частини спаленого
автомобіля
свідка, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Представники російських окупаційних військ вдавали, що допомагають мешканцям та запевняли їх, що проїзд безпечний.

Свідок С20: Доїхали до їхнього першого блокпосту – це в сторону Липівки. Зупинилися. Чоловік каже: „Хлопці, мені треба поміняти [колесо – ред.]. Я не можу так їхати”. Вони [російські військові – ред.] нам допомогли... Вони руками держали машину, без домкрата. Поміняли колесо нам. Достали десь... з якоїсь – куча розбитих машин стояло рядом. Вони десь там взяли „запаску”, щоб ми вже не діставали свою.

Свідок С1: Перший раз, коли ми з ними стикнулися – от перший блокпост, от що мені запам’яталося... Вони постійно нам казали: „Мы мирных, мирное население – не трогаем! Это все ваши! Это бандеровцы обстреливают машины, туда ехать нельзя. Только или в Белоруссию вы едете...”.

Свідок С20: Потім, ще даже дали дітям 5 сухих пайків.

Свідок С1: „Куда вы идете?”. „До родичів в Житомир”. „Вы ской не проедете! Ваши обстреливают здесь все”. „А вы не хотите к нам поехать в Россию?”. „Что ж мы будем ехать в Россию? Мы в Житомир”.

Свідок С14: Коли ми верталися – їхали сюди БТри... І так нас, короче, от сюди опять відправили в стару ферму, на погріб.

Свідок С20: Діло в том, що вони [російські військові – ред.] казали, що пройде колона, а тоді ми вас випустимо. Оце їхні слова були. І вони, видно, або ждали якогось наказу, або ще щось... – не знаю.

Одна зі свідків розповідає, що коли вони повернулися з донькою додому після невдалої спроби виїхати з окупованої території, то виявили, що російські військовослужбовці за їх відсутності вбили її чоловіка.

Свідок С11: Ми вернулись додому, то уже в мене чоловік лежав розстріляний. В дворі прямо. Це 11-го березня було, у мого чоловіка на ногах були два ранення. І на руках два ранення, в серце, ну... в грудину два ранення і в лице. Це дев’ять було пуль. Ми прийшли і він уже у дворі лежав. Мого чоловіка поховали в мене в дворі – на городі.

Один зі свідків згадує, що одразу після його спроби виїхати, російські військові почали грабувати його майно.

Свідок С9: Ми весь час просили, щоб нас випустили. Нам казали: „Командування не дозволяє, щоб ви виїжджали, сидіть тут, сидіть тут...”. Оце весь цей час до 11-го числа нас не випускали. Нас перший раз випустили 11-го числа, були там якути, і вони сказали, що ми можемо виїжджати сміливо через Макарів: „Ідьте тудою”. Ми виїхали, і коли ми вже так підїжджали до меж кірпічного заводу там лежала

тополя. Велитенська тополя просто лежала... Було видно, що можна її об'їхати полем, але ми полем просто не ризикнули їхати, бо можливо там заміновано... Ми розвернулись додому, вони вже виносили з хати все, що бачили. Тобто, коли ми повернулися, вони вже во всю носили все з хати. Уже вони були одягнені в наш одяг, уже все... І це минуло буквально пів години. Тобто вони нас виперли і одразу почали грабувати. Тобто вони цілком таки розуміли, що вони нас відправляють на смерть і того може вони і виносили так все сміливо з хати, бо вже думали: „Ай, з ними зараз розберуться там...”.

Були випадки навмисного перекриття виїздів з села Липівка.

Світлина №10.
Тимчасове поховання
у дворі житлового
будинку, Бучанський
район, квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С9:

І що саме цікаве з приводу цього, нас буряти відправили, ми вже пізніше узнали, що вони саме цю тополю і повалили. Тобто вони знали, що вони нас відправляють туди, знали, що ми будемо на відкритій місцевості, знали, що нас там можуть розстріляти просто... Ми просто стоїмо, виходить що, з одної сторони поле, з іншої сторони теж... Ну і їхні солдати.

Свідок С1: І оце ми доїхали до цієї дороги і побачили, що на Макарів дорога вся завалена – порубали дерева і вся завалена...

Мешканці прилеглих населених пунктів, що не змогли виїхати з села, ночували в Липівці, їх годували місцеві жителі.

Свідок С20: І вони ночували в людей... Того що, так: сюди не вернуться і виїхати не можна. І там, в будинках, просилися до людей.

Свідок С6: Прийшов місцевий житель і нам розрішив у його знайомих пере-
буть... Тільки ми туди зайшли, прийшли опять російські військові, сказали: „Вийти всім. Руки вверх...” і всі перевіряли наші одежі, ма-
шини, все щось шукали, щоб не було зброї. Сказали: „Якщо буде
зброя – розстріл, якщо буде телефон – розстріл”. За все в них був
розстріл.

Свідок С8: Ми їздили по Липівці 2 дні. Вони [російські військові – ред.] вже мали
знати, що є колона. Ми неодноразово були на тому блокпості, ми
намагалися виїхати. І нас тільки на 4-ий раз пропустили. Я думаю,
що (це моя здогадка) вони ніби навмисно чекали, що збереться як-
найбільше людей, щоб завдати такої максимальної шкоди.

Свідок С19: Я думаю так, якщо б нічого вони не думали, чи не планували, то тех-
ніка тая в поле не виїжджала і стільки часу вони б нас не катали по
селі.

Свідок С12: Знаєте, я скажу чесно, така тривожність була, знаєте, що не їхати.
Щось не так. Але мене ось ця думка збивала: „А еслі я останусь, що
буде тут?”.

5.

Виїзд евакуаційної колони з окупованого російськими військами с. Липівка

Автомобілі свідків були позначені білими стрічками як цивільні, щоб показати військам по обидва боки збройного конфлікту, що сформована колона не є військовою ціллю.

Свідок С22: До нас прийшов російський солдат і сказав: „Беріть білі тряпки, вішайте і евакуюйтеся. В вас ніхто стріляти не буде!“.

Свідок С7: Вони [російські військові – ред.] мені казали, що потрібно білі ленти на машину нав'язати.

Свідок С15: Там де діти, там було написано „ДЕТИ“, „ДІТИ“ – російською та українською. І, ось, десь після 16-ї години ми рушили звідти в бік Королівки...

Одному зі свідків, російські військові намалювали на машині літеру „V“ – таку саму літеру, якою вони маркували свої бойові машини, що брали участь у вторгненні в Україну. Такі знаки наражали на небезпеку цивільне населення, оскільки українські військові ідентифікували їх як маркування ворожої техніки або диверсійних груп. Люди намагалися їх зняти або приховати.

Свідок С5: Вони [російські військові – ред.] притягнули краску... пообмальовували нас цими літерами „V“ англійськими, ще й така фарба, що відмити не можна.

Близько 16:00 приїхали двоє представників російських окупаційних військ на привласненому цивільному авто червоного кольору з літерою „V“, наказали швидко сідати в автомобілі та сформувати колону.

Свідок С6: Руські приїхали на машині, така красна була машинка чиясь, напевно людська [викрадена у одного з мешканців – ред.]. І сказали, що ми тут дуже заважаєм. Нас випустять виїхати. Вони нас підвезли до кінця Липівки, показав де були міні...

Свідок С5: Пішов разом з дружиною і занесли людям чаю. Казав їм, щоб не їхали вночі. Коли бачу вискакує руський на Москвічі комбі і кричить: „Да! Мы выпускаем вашу колонну! Так давайте – выдвигайтесь в район кладбища! Мы вас выпускаем!“.

Свідок С20: „Бігом по машинах, – сказали, – і їхать «слід-в-слід», не з'їжджать, не повертять, нічого, того що дорога замінована“, – так вони сказали. Вони нас вивели за село. Самі розвернулись по зустрічній полосі і поїхали.

Свідок С20: Сказали, що ця полоса замінована, хоть водій їхній розвернувся, цей, що нас супроводжав – це ж вони нас вивели за село – вони розвернулися і поїхали по зустрічній полосі назад.

Свідок С21: Було сказано: „Ми вас то випускаємо, там всьо нормально. А от що там буде дальше з вами – ми за це не відповідаємо“.

Свідок С6: Коли вже виїжджали, то наша машина була третьою. Мама їхала з іконою спереди, бо дуже було страшно.

Свідок С22: Російський солдат вивіз всю колонну до блокпоста, що в сторону Королівки. Перед цим пройшов вздовж всієї колони і всім сказав

Світлина №11.
Знищена російська
воєнна техніка,
(БМП-2) Бучанський
район, квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

їхати не швидше 20 км/год. Їхати «колесо-в-колесо», не заїжджати в ямки, не з'їжджати на обочину, бо заміновано... Були прильоти мін. Тримати дистанцію між машинами 20–30 метрів. Проїхали блокпост без досмотру. Російський солдат на червоній машині лишився позаду. Почекав, коли виїде вся колона.

Після 2-х днів невдалих спроб виїзду, близько 16 години, 12 березня колона автомобілів рушила в сторону Королівки. За словами очевидців, при виїзді з Липівки російські військові поводитися незвично: не перевіряли особисті речі та документи пасажирів, не конфісковували і навіть не перевіряли мобільні телефони. У людей склалося враження, що росіяни хотіли, щоб цивільні якнайшвидше поїхали.

Свідок С12: Ми колоной поїхали. Вони даже нас не тормозили. І одне єдинственне, що, коли ми виїжджали, вони нам сказали, що по правій стороні, в рядочок, ніхто нікого не обганяє, ніхто бистро не їде, потихеньку, по одній стороні всі їдуть. Тепер я вже трошечки розумію для чого це нада було...

Свідок С20: В нас документи тут – не дивився ніхто, ні на одном блокпосту російські військові документи у нас не перевіряли, не питали, абсолютно нічого. Ми їхали через той блокпост, який нас перед тим не випустив (там стояли буряти). Тепер – вони не зупиняли нікого.

Свідок С12: Була „чуйка“... Знаєте, люди всяке розказують... Ну, що вони [російські військові – ред.] одбирали мобільні телефони і ламали їх – то це факт. Вони шманали... А вони – даже нас і не шманали.

Світлина №12.
Будинок мешканців,
використаний
у якості командного
пункту російськими
військами,
Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

На завершальному етапі виїзду з Липівки, коли колона вже прямувала до Королівки, свідки помітили біля місця виїзду кілька бронетранспортерів. Більшість з них не мають уявлення про типи бойових машин, і, розповідаючи про подальші події, називають їх танками.

Свідок С1: Я пам'ятаю, як мама сказала: „Танки”. Я подивилася, що там танк, буква „Z” на ньому. Їдемо далі. Мама ще каже: „Ще танки там...”. Але я якось не звернула увагу.

Свідок С21: ...і ми виїхали. Ми на кінці Липівки біля кладбища зупинилися... Вони [російські військові – ред.] поставили свою машину, я так зрозумів, там, де були міни, нам показали куду їхати. І почали рух на Королівку. До села Королівки залишалося нам ну, 350 метрів. Коли ми їхали, я побачив, що зі сторони Андріївки, виїжджає 3 БМП-шки російські і вони розвертаються в бойову лінію.

Свідок С8: Я помітила, що біля нас в окопі сидів російський солдат. І він готував магазин в автоматі, яким стріляють. Він готував і націлював приціл. І я розуміла, що вони готують щось дуже не хороше, готують якусь провокацію.

Свідок С20: І невістка повернула голову направо, і побачила на полі, каже: „Танки їдуть”. В сторону дороги між Липівкою і Андріївкою.

Свідок С18: А потім ми проїжджаємо цю лісосмугу, ще трошки проїжджаємо, а там 3 танки стоять.

Російські військові пояснили, що всі машини повинні рухатися в одній смузі, „слід-в-слід”, оскільки протилежна смуга замінована. Вони наказали не перевищувати швидкість 50 кілометрів на годину і тримати невелику дистанцію між машинами. Колону пообіцяли супроводжувати.

Свідок С17: Ми виїхали, нас випустили. Сказали їхати, десь кілометров 40–50 [км/год. – ред.]. А вони були [важка військова техніка росіян – ред.] зі сторони Андріївки, там є дорога на Королівку, полем, вони вже там вистроїлися, вже ждали колону.

Свідок С19: Вони сказали: „По одной колії сугубо їхати, щоб була дистанція между машинами”. Ну і ми поїхали. Вже зраділи.

Свідок С21: Ми виїхали колоною, нас було 14 машин. Ми виїхали колоною під білими прапорами – всьо, як положено: білі були полоски, написано „ДІТИ”.

Свідок С13: Ну, ми до Липівки до кладбища заїхали, думали вже всьо – все кончилось. Ми вздохнули. Ну, правда, я молилась всю дорогу, молилась...

6.

Обстріл евакуаційної цивільної колони окупаційним російським військом

Автоколону повільно проїхала повз Липівського кладовища. Люди в автівках помічали російську важку техніку – 4 БТРа, з яких 1 стояв під посадкою, а решта рухались в полі між Липівкою і Андріївкою (спочатку не в бік цивільної колони). Коли перші автівки колони майже досягли Королівки – почався обстріл цивільної колони російською військовою важкою технікою зі сторони окупованої Андріївки.

- Свідок С1:** Я вже думаю: „Вже скоро стемніє. А комендантська година. Деся там треба переночувати“. Я вже думаю, до кого звертатися, щоб переночувати. Ми вже бачили Королівку. І тут почали нас обстрілювати.
- Свідок С14:** Уже думаєш, „Господи, спасіба, що виїхали, що дали нам виїхати...“. Ми їдем, і я повертаю голову і дивлюся – у полі стоять БТРИ... І з той техніки просто нас почали розстрілювати. Я одне, що бачила – огоньки...
- Свідок С9:** Ще я побачив в задньому склі, по дзеркалам дивився, позаду нас «трассером» вистрелили... ну, світащеюся кулею. І потім вже почалися оці обстріли...
- Свідок С6:** І тільки ми виїхали із села, почався обстріл.. Спочатку були просто пулі, такі вони були – „трассуючі“, горящі... Обстріл був з правої сторони.
- Свідок С15:** [...] палаючі такі, червоним цим, спочатку – „трассери"... Ну, щоб більш точно стріляти, а потім звичайні... І так от летять, летять, летять...
- Свідок С13:** Я кажу: „Танк стоїть!“, – а воно в посадці, так, з боку. Чоловік кричить: „Не повертай голову! Їдь прямо, сиди прямо!“. І всьо, і почалося. Як ми вижили – я не знаю.
- Свідок С1:** Робили так: спочатку стріляли в колеса, потім вище...
- Свідок С20:** І от коли почали стріляти, ці машини перші тормознули, а потім різко рванули вперед... перших 5 машин проскочило.

Свідок С8: Ми проїхали блок-пост і почався обстріл. Були снаряди, що не потрапляли в нас, були що поруч взривалися. Осколки в машину летіли, в нас машина дуже побита не лише снарядом який в нас потрапив, а ще осколками.

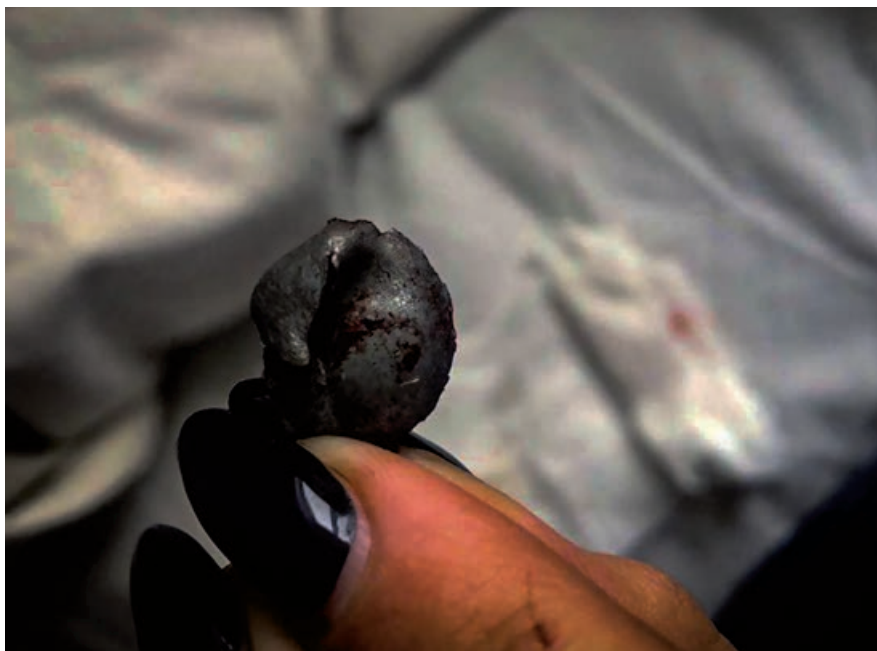
Свідок С20: Вони летіли з правої сторони. Того що я бачила цей „огнений шарік” – він попав в машину. Повернула голову і я його бачила в метрах 15 от машини, і тут почувся удар.

Свідок С7: Я ішов другий в колоні і все було хорошо. Коли доїхали до перехрестя почулися постріли. В мене думка була, що це нас так лякають – проводжають. Я їхав зі швидкістю 40 км/год. Рівномірно, щоб не визивати агресію. Попереду чоловік призупинився. Але продовжили їхати далі і почався сильний обстріл. Над машиною все летіло. Я нахилив голову над торпедою, бо якось не хотілося без голови бути. Коли на поле подивився, зі сторони Андріївки, стояли броньовані машини БМП російські – крупнокаліберним стріляли. По скілу уламки попали, по корпусу авто не попали. Можливо через те, що моя машина була низька, а інші більш високі.

Світлина №13.
Цивільний автомобіль
з розстріляної
автоколони, с. Липівка
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

- Свідок С1:** Зупинилась от перед нами автівка. Я думала, що може вони хочять, щоб ми зупинилися, що може ще раз перевірити нас, чи щось...
- Свідок С21:** Начався обстріл, начали вони лупити по першим машинам. Колона коли зупинилась і вже тоді нас начали розстрілювать, конкретно.
- Свідок С15:** Їдемо, на півдорозі проїхали... І тут почалося... Бах! Бах! Бах! Із правого боку... Десь на відстані може 600–800 метрів. Ну, це для кулемета... [мала відстань – ред.].
- Свідок С22:** Почув вистріл. Він був спочатку, як попереджувальний, а потім пішла черга. Зрозумів, що це вже стріляють по нас. І потім почув такі обстріли, як з важкої техніки. Переді мною вибухнула земля. Я побачив щось світящеся перед машиною. Я кричав своїм: „Нагинайся!“. Я різко нагнувся і почув вибух в машині і побачив куски шкіри. Я зрозумів, що попало в когось. Мамка кричала. Сказала: „Не дивись назад“. Я повернувся, батько наче сидить і дружина – голова назад відкинута просто і син посередині сидить – голова нагнута. Я думав, що вони всі загинули, бо не було ніякої реакції. Ніхто не ворухився. Ми зупинилися, бо заглохла машина, що була попереду.
- Свідок С19:** Машина наша згоріла. Ми поки повиплигували і лежали, то ця передня машина откотилась назад, вдаряється в нашу і наша загоряється. І в результаті вона згоріла.
- Свідок С1:** Ззаду машина – потрапили прямо в салон.
- Свідок С13:** ...і начався обстрел... Донька кричить: „В мене попадання у двері!“. А машина ж – двоє дверей, „восьмьорка“. Вилазить – на одні двері, тільки. На ці двері – не получається, бо там стріляють.
- Свідок С18:** А донька каже: „Мамо“, – каже, – „пригни дитину“, – онука, – „пригни“, – каже. „У нас стріляють!“ А я щось якось не збагну, що це в нас стріляють. Як це в нас стріляють?! Вони ж нас випустили. Як в нас стріляють? Але, правда, я його якось пригнула. Донька намагалася завести машину, але вже пішов димочок такий...
- Свідок С1:** Колона стала. Я мамі сказала: „Мама, клади малого!“, – бо він ще на цьому кріслі дитячому і він піднятий, прямо напроти вікна. І хоча там бумажка – „ДІТИ“ написано, то їх не зупинило... Але ж, колона потім... Я – ну, як почувла, що вони поїхали, але перед нами ще одна машина затрималася... І в цей момент попала пуля в машину, в охладающую жидкость, і пішов пар. І машина заглохла, пар. І в цей момент, поїхала спереду машина. В неї якось так пуля попала, щось дзенькнуло, хтось крикнув, але – вона поїхала. А ми вже не змогли поїхати.
- Свідок С18:** Але я пам’ятаю чітко, що я схопила добре, що я не прив’язувала в кріслі онука. Я його смикнула за руку якось на себе...

Свідок С8: Коли вже в нас було потрапляння, я помітила як машина ззаді нас взірвалася. Нас тільки заділо, снаряд пройшов мимо. Нас поранило, слава Богу залишилися живі, а машина ззаді нас взірвалася.

Свідок С21: БМП лупили. По одну сторону – відкрите поле й по другу сторону. Благо то, що дорога була чуть-чуть на підвищеності і так, що люди змогли зкотитися, хто живий. Вот, цей сусід, що він їхав переді мною – він скотився, но він десь на поле виліз – він ще получив раненіє, десь в область шиї і, вообщім, в лікарні він помер.

Свідок С11: Там дитина була поранена, ми чули крик: „Мама, у мене кров на руці!“.

Свідок С12: І воно ж чути, як свистить пуля, даже в машині, воно ж свистить... Перед нами загорілася машина. Ми зупинилися. Ми вискочили в овраг. Лежали в овразі. Потом, я не знаю, що то за техніка підїхала, но тяжола якась техніка. Но вони [російські військові – ред.] не виїхали на дорогу.

Оскільки представники російських окупаційних військ чітко заявили, що протилежна смуга замінована, деякі люди вирішили не обїжджати розстріляні автомобілі, що стояли перед ними, і зупинилися. Люди вискакували з машин і кидалися в кювет на протилежному боці дороги. За словами свідків, інтенсивність вогню була настільки високою, що вони не могли підняти голови.

Світлина №14.
Уламок з рани
свідка, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Фото з приватного
архіву свідка)

Свідок С20: Ми зупинилися тоді... Ну, об'їхать, не об'їхать... Стріляють... Ну, вони ж сказали, що дорога замінована – ніхто не ризикував об'їжджати.

Свідок С12: Да, пережили ад... Поднимаю голову, дивлюсь біжить, біжить і горить... Мирний человек – він біжить і горить...

Свідок С9: В батька я бачив, що ще були в двері влучання... На той момент був великий дуже шок і стрес. В нас же ж коли влучили – все в ушах зазвеніло, ти вже нічого толком не чуєш і не розумієш... Обстрілювали нас добряче...

Свідок С21: Ну, весь час який їхали – весь час „лупили“... По всіх машинах...

Свідок С22: Я різко зупинився, і в момент зупинки бахнуло в зад машини. В загальному я стояв до семи секунд. Це все було дуже швидко. Потім подивився вперед, з тієї машини, що була попереду, пішов дим і вона почала рухатись. І я поїхав за ним. Я не розумів звідки стріляють. Коли я подивився назад, я побачив, що машини горять. Постріли постійно продовжувались... Мати сказала, що батько живий! Дружина дихала, облизала губи. Її лице і руки були посічені. Її було поранено в районі серця, пробило легені, пробило серце і попало в голову. Вона накрила собою сина. Сина було поранено осколком в плече, в районі правої лопатки. Там було два осколка. Батько помер одразу від самого вибуху. Спереду лице все було нормальне, але задньої, верхньої частини голови не було. І куски ці всі. Куски черепа, були по всій машині. Сидіння всі прострелені. В багажнику були документи, ноутбук – все було простріляно. Мене з матір'ю не зачепило. В мене маленький був осколок в спині.

Ракета влучила в один з автомобілів в середині колони евакуйованих. У машині на той момент перебувало п'ятеро людей – двоє дітей у віці 6 і 11 років і троє дорослих. Після влучання ракети молодшу дитину викинуло з машини на ліве узбіччя, старша дитина, мати і дідусь, який був за кермом, загинули.

Свідок С15: Вже я в кюветі... Коли машина ззаду загорілася, за нами машина загорілася. А там діти були – крики! Вони не можуть вилізти! Я так зрозумів, що вони згоріли там живцем прямо в машині.

Свідок С15: А ті діти... Ось це – жах! Ось коли ззаду, ззаду в машині, ось за нами, що кричали... Крик такий дитячий там був! Ну, живцем горіли!

Свідок С20: А ми, виявилось так, що були посеред колони. 5 проскочило, перед нами 2 машини – одна зупинилась, друга зупинилась... І коли я повернула голову, я побачила, що летить снаряд. Я його побачила ось метрів 15–20 от машини вже.

Свідок С20: Мабуть, це було дуже бистро, коли ми зупинились і повертаю голову, і летить цей снаряд... Він летить... От я бачу, що він летить от такий овальний вогонь в сторону машини. І він цей снаряд упав у кришу машини между мной і чоловіком. Я просто не знаю, як я залишилась жива...

Свідок С20: [Онук – ред.] каже, що він вискочив сам. Но, мені здається, що, все таки, його викинуло від взрива. Він бачив все. Він бачив, як у діда шапка злетіла, як мама впала на передні сидіння, схилилась. Як упав [Онук (2) – ред.] на місце [Онук – ред.], на його сторону. Він все це бачив. [Онук – ред.] за водієм сидів, на ліву сторону... Ну і люди ж вискакували на лівий бік, на обочину.

Свідок С19: Його там і братик погіб, і мама, і дедушка... І він, получається, на той момент з машини з бабушкою виплигнув...

Свідок С20: Коли це сталося, я чоловіка давай трясти. Ні крові на йому – я нічо не бачила, нічого. А голова просто шаталась і всьо, ніяких признаков життя він не подавав. Абсолютно. І коли цей стався удар, мені на

Світлина №15.
Отвір від влучання
снаряду на даху
автомобіля свідка,
с. Липівка, квітень
2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

голову упав диск якийсь... От такий кружок, він упав мені на голову і начали горіть коси, і на голові був шарф, такий намотаний. Цей шарф начав горіть. І скользнув диск. На руці намотана була сумка з документами. Він, цей диск, падає туди в ту сумку, починає горіть ця сумка. Там телефони... І я рукою хватаю той диск, откриваю двері і викидаю його з машини. Ця рука у мене, тут ось осколки, палець, видно що воно тут спечене, згорівше було все. Викинула з машини. І попиталась вийти. Я вийшла, я впала зразу. Впала на асфальт.

Свідок С20: Тоді піднялась, потягнула дверку. За мною сиділа невістка. Я потягнула дверку, я її не змогла открыть. Або при ударі її заклинило, або просто, я не можу сказати...

Світлина №16.
Свідок біля
свого знищеного
російським військом
автомобіля с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С20: І потім я ж побачила, що горить машина. Вона начала горіть обшивка зверху, потолок. І всі були в балоневих куртках. І витягнуть, я їх не змогла. Я б їх і не витягнула. Голови не можна було підняти від цього обстрілу. Загорілися на всіх куртки. Поняла, що їх не зможу витягнути оттуда.

Свідок С20: І я помітила, що в машині нема внука. Я вийшла з машини, ходила, шаталась... Я пам'ятаю, що я піднялась, я шаталась вокруг цієї машини і звала його.

Свідок С12: Я знаю, що я його стягував з краю дороги, бо він стояв і плакав. Я подимаю голову – [Онук свідка С20 – ред.] він стоїть на краю... Шурує обстрел, а він стоїть і плаче... був поранений. Я його бігом за ногу і стягнув. Накрив, як міг. Тако кажу: „Що в тебе болить?“.

Свідок С20: Я найшла його на обочині... Якраз коло нього там упала. І біля нас ще рядом упав снаряд... Вони стріляли і стріляли, і був поранений су-сід. Він з машини вискочив цілий, а на обочині його поранило. Може й цим снарядом, того що вони були ззаді за нами.

Свідок С3: По машині лупило все... А в нас по машині лупило і лупило, і тільки перед лицем літали всі... І нам ще в капот попало... І капот злетів. І ми з машини повискакували... А [свідка С20 – ред.] машина вже горіла вовсю... І там згорів чоловік, невістка і хлопчик, внук їхній“.

Світлина №17.
Спалений автомобіль
свідка з рештками тіл,
с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С21: Жінка там ще була сильно поранена – в неї все лице було в крові... Вона в такому шоці була, що її хтось за ноги дьоргнув, щоб вона упала, бо стрілянина.

Свідок С13: А машина ж остановилася і зорвалася перед нами і ця машина на нас же начала їхать... Коли ми спустились туди [в кювет – ред.] – і жінка виходить. Я як глянула на неї, а в неї лице все у крові. Кричить: „Горять, – каже, – дитина!“. Ой, Господи, даже не можу нормально розказувать... Чоловік за рульом, внучок і дочка осталися там в машині... Чи зразу вони помирали, чи ні? Ну, вибухнула машина... І це тільки жінка із внучком вийшли.

Світлина №18.
Спалений автомобіль
свідка з рештками тіл
загиблих пасажирів,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Обстріл призвів до того, що деякі, перебуваючи в шоковому стані, втратили орієнтацію в просторі.

Свідок С21: А це – березень місяць, ні одного листочка на дереві, чисте поле – що справа, що зліва чисте поле.

Свідок С19: Ми не бігли, ми як виплигнули з машини... Ми дивимось, а хлопчик з бабусею перед нами – вилізли з тої машини, що палає... У бабусі було раненіє в голову, у хлопчика було щось з ногою. І ми їх почали гукати до себе, що ховайтеся, бо все стріляє, все летить... Нада сховатися од цього... То вони до нас сповзли.

Свідок С13: Стрес оцей. Я кричала, сиділа. Нас спасло те, що кювет глибокий був. Єслі б не той кювет – нас би вже не було... І я сиджу на їх дивлюсь, а вони на мене лежать і дивляться отакими очами. Тоді я думаю: „Господи, що я? Чого я кричу?“. Дивлюсь на ту кров, давай замотувать ту кров...

Свідок С15: Ну, ось ця перша машина, що я показував – загорілася. Дивлюся, жінки вискочили... І тут же летять ось так кулі, дивлюся, що зараз до мене добереться... Я трохи назад здав. Я дружині кажу: „Давай вистрибувати!“. І, через це сидіння водія вона вискочила. Там жінки спереду, я кажу: „Лягайте швидше!“, – дві жінки спереду були, – „У кювет! У кювет!“.

Світлина №19.
Розстріляний
автомобіль
свідка, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Цивільні намагалися сховатися в канаві на узбіччі дороги або бігли в поле, щоб сховатися від російських бойових машин.

Свідок С1: Я завожу машину, вона не заводиться. Я вже думаю: „Куди?! Куди?!“. Повернула голову – бачу з протилежного боку, не там де стріляють – канава. Я мамі кажу: „Мама, давай в канаву!“. Бо в машині залишався вже. Тим паче, що поки ми стояли і позаду стояли машини, то попали через одну машину від нас і вона майже одразу там загорілася, і жінка кричала там. Я голову не повертала – я чула, чула цей взрив, чула цей крик. От ми вискочили, впали в цю канаву...

Свідок С18: А мені донька в цей момент каже: „Мамо, з машини!“ Я зі своїми ногами – у мене артрит, я насилу залажу в машину – як я вискочила?

Свідок С21: Бо я почав кричати до всіх, що вискакуйте.

Свідок С17: Зразу вискочив. У мене „восьмьорка“, то троє дверей. Я зразу свою сторону одкрив і зразу племінницю забрав в кювет, до низу. І тоді вернувся по мамку.

Світлина №20.
Розстріляне авто
свідка, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С11: І ми з донькою перебігли в овраг, там де [свідок С21 – ред.] був... Він уже був весь в крові...

Свідок С1: От ми лежали, та прямо над головою оце все... Ми не могли голову підняти.

Свідок С15: Вони ж стріляють... Дивлюся, мотор пробили, там скло, там від танків дірки... Ну, великокаліберний кулемет... Вони ж стріляють уже по моїй машині, конкретно. Я повзу туди. Потім згадав, що там паспорти ж... Туди руку, тільки руку – кулі свистять ці... Ну, вихопив ті два паспорти і шкереберть у кювет знову.

Свідок С14: Я, як вилазила з тої машини, я думаю: „Господи, якщо в мене попадуть, то хай попадуть в спину, щоб я не затримала тих людей, щоб вони не загинули із-за мене“. Коли я вилазила, я оці огоньки мімо себе бачила. Я розуміла, що якщо мені попадуть у голову – всьо, вони теж погинуть за мною у машині. Ну, то єсть, вони не вилізуть, тому що мене вб'ють – все! Як вони будуть вилазити через одну дверку? Ніяк!

Свідок С19: Як ми всі через одні двері повискакували, я удивляюсь.

Свідок С14: Ззаді мене були 2 жінки, дівчина – 12 років, собака, чоловік один, і двоє спереди ще сиділи, коло водія, людей. І я не знаю, як ми, це 7 чоловік чи 6 нас було, я не знаю, як ми звідти вибралися через такий верх і сидишку, сидишка і криша. Ми через водітельські двері вискакували. в той кювет... Коли я вискочила, вже горіли машини.

Свідок С19: Я вже начала кричати, що виплигуєм вже з машини, бо попереду машина вже снаряд прилетів, плюс ще вона починала палати... І ми, таким образом, повиплигували з машини.

Російські міни влучали в канаву, де ховалися люди.

Свідок С3: Ну і побігли всі в поле. Коли машини всі горіли. Нас добивали в полі... І потім мене поранило. І мене і всіх людей, які оце лежали в тій кучі... В одну секунду поранило нас всіх. Оце ж [Свідка С20 – ред.] дитятко поранило, бо вони ж в кучі біля нас лежали... Біля сусіда лежала отака залізяка, йому вже ноги побило. І він з нами ще повз.

Свідок С14: Вже горіла машина, ми вискочили в той кювет. Лежали. Були жінки з дітьми. І там попав, я чула, що взривається, але я лежала спиною. Я чула, що бахає, і я лежала, і не поверталася. Я вже тоді розвернулася, коли начали діти кричати маленькі. Діти начали сильно кричати, а туди попав снаряд міжду цих дітей.

Свідок С14: Да, з других машин дітки. Ну це були дітки 5–6, 7 років... Діти начали кричати. Того, що вони кинули снаряд чи гранату. Вони підїхали

ближче. Мало того, що вони стріляли без перестанку по нас. Тоді вони під'їхали ближче і просто почали щось скидати і воно взривалося. Взривалося, того що такі ями були... Я не бачила, що це було. Ями отакі ось залишалися... Ну, ми лежали ще, воно взривалося, падало... Ми лежали, ну я не знаю, може, хвилин 15 ми лежали на одному місці. Ми крутились, як ті черв'яки, того що тут горить, а тут снаряди летять. І ми не знали, куди себе подіти. От чесно, просто не знали, куди себе діти... Тут падає у трьох метрах от тебе, а тут ти гориш, і ти не знаєш, куди тобі податися. На поле не виповзеш того, що тебе розстріляють. А тут, на цьому місці – тож не знаєш, що тебе чекає.

Світлина №21.
Особисті речі жертв
з розстріляного
автомобіля,
с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Свідок С21: Начала та трава горіти... Ну – дітки, жінки плачуть... А вже, коли бус розгорівся, соляра почала горіти – чорний дим пішов. І вони усі лежать, плачуть... Я кажу: „Я встаю!“. Вони ще просять: „Не вставай!“. Встав і упав зразу, бо ж права нога...

Свідок С21: Відкриваю двері... Людей вже не було. Я останній виходив... І от точно помню, що відкриваю двері, чи ногою я встиг ступнути на землю, чи

не – як дало! В мене осколок попав під брову, тут кров'ю все залило, ну і тут вирвало, от... А голови підняти не можливо було! Так лупили...

Свідок С12: В овраг оцей, де ми лежали ідесь в метрі від мене по краю дороги, як улупило щось... Ну, взрив сильний був! Я не обратив вніманіє. Чесно, мене аж «вирубило» на несколько секунд. В мене з правого уха тоді пішла кров зразу... І я на нього плохо чую...

Російська важка техніка наблизилася до колони і почала обстрілювати з близької відстані автомобілі та людей, які намагалися врятуватися, тікаючи в поле.

Свідок С18: Ці танки були далеко від дороги. Вони, чуємо, під'їжджають. Під'їжджають. Ми – з одного боку, вони – з іншого боку. Вони під'їжджають і в кожну машину прицільно стріляють...

Свідок С13: Ми, наверное, 10 минут лежали отак, попадали в землю, бо так свистало і прильоти були, якраз у ногах у нас прильоти... Кажу: „Давайте

Світлина №22.
Згорівший автомобіль
свідка з рештками
тіл пасажирів,
с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

Найменування міністерства, установи, організації, до сфери управління якого належить заклад охорони здоров'я СТАНІСЛАВ ПЕКАРНИК Найменування та місцезнаходження (повна поштова адреса) закладу охорони здоров'я, де заповнюється форма Код за ЄДРПОУ	МЕДИЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ Форма первинної облікової документації 9977 № 027/0 ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ МОЗ України 114022012 № 11101
--	---

ВИПISKA

із медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого

у г. м. Львів
(найменування і місцезнаходження закладу охорони здоров'я, куди направляється виписка)

1. Прізвище, ім'я, по батькові хворого: _____
2. Дата народження _____
(число, місяць, рік)
3. Місце проживання хворого: область _____ район _____
місто(село) _____, вулиця _____, будинок _____, кв. _____
4. Місце роботи (посада) _____
5. Дати: а) в амбулаторно-поліклінічному закладі: _____
захворювання _____
направлення на стаціонар _____
б) у стаціонарі: надходження _____
виписки або смерті (підкреслити) _____
6. Повний діагноз (основне захворювання, супутні захворювання та ускладнення):
Воспалительное поражение в.
гипертоническая болезнь
с стадией декомпенсации
II ст.

бистріше, нада повзти, тому що прильоти". Поки ми лежали, коли чуємо танк їде... Сюди з Липівки.

Свідок С1:

Ми лежали, притихло... Потім почали ці „орки” стріляти влучно по кожній машині якимись крупнокаліберними снарядами. Ми коли потім знайшли нашу машину [після деокупації – ред.], то в ній снаряд залишився – така велика труба. Першою попали в нашу машину – ми перелякались! До того ми ще думали, що вони перестануть стріляти, ми якось підіймемось, і в машину, хоча б документи візьмемо... То коли попали в нашу машину, то вже все — вороття немає!

Свідок С17:

Взорвалось все і якраз у плече попало мені, чи асфальту кусочок, чи...

- Свідок С21:** В мене, наприклад, думка була, що вони просто переїдуть дорогу і просто розстріляють нас.
- Свідок С12:** Був гул... Гул важкой техніки... Ілі танка... Ілі БТР-а – 2 ... Вони подїхали і оце ж начали стрілять. З чого вони стріляли – я не знаю. Вже ми лежали в овразі і много кого осколками посікло, поранило.
- Свідок С21:** БМП-шки стріляли, крупнокаліберними. Лупили так, що голови не можна було підняти.
- Свідок С1:** Наша машина, в неї попало, в неї почало скло летіти, але вона чомусь не вибухнула. Усі інші почали горіти і коли вони почали вже горіти, треба було тікати. Але куди, куди тікати? Вперед чи назад?
- Свідок С1:** Ну от, вообще, як себе вести? Що робити? От ми – в полі, підняти голову не можемо, бо по нас стріляють... Тільки лежати і чекати... А лежати і чекати – там машина горить, теж нельзя було. В якийсь момент, вони перестали стріляти. Чоловік з тієї автівки, котра була за нами почав вставати до машини, я не знаю, може він хотів сісти, може завести, може просто відкрити, бо в них в машині кицька так м'явкала... Він висунув голову, по ньому почали стріляти.
- Свідок С17:** БМП тоже начало підїжджать до дороги і наші відкрили огонь по їх [по російський важкій техніці – ред.] і вони зразу одїхали. Тільки пару раз вистрілили наші і вони зразу уїхали, а так би.
- Свідок С8:** Я відчувала, що в мене рука наливається кров'ю. Таке відчуття, ти руки не чуєш, обстріл продовжується... Чесно, я сиділа і чекала, коли мене просто діб'ють. Я була впевнена, що ми звідти вже не виїдемо. Тому, що в машину попали, чоловік поранений, я не розуміла наскільки важке це поранення, чи він може далі рухатися. Я не знала як його батьки. Навіть, якщо б ми змогли їхати, машина, яка стала попереду не могла їхати. Ми б загинули на місці. Але нам дуже пощастило.
- Свідок С11:** І мужчина, тоже його ранило і його даже не довезли до госпіталю... Ми його бачили він прямо лежав на полі і його застрелили там.
- Свідок С6:** В чоловіка була машина кулями пробита. В мене осколки трохи полетіли. У сина попав 30-ий [30 калібру – ред.] снаряд, невістку осколками поранило, а сину снаряд чи осколок, я не знаю, зніс м'язи плеча всі і вилетів у скло...
- Свідок С21:** І вже коли мій бус розгорівся, я сказав до наших, що це наш єдиний шанс – чорний дим пішов – солярка начала горіти. Ми під прикриттям диму і пішли в посадку.

7.

Вбивство домашніх тварин вивезених мирними мешканцями

Мешканці забрали з собою котів і собак. Більшість з них, не маючи змоги врятуватися, згоріли в машинах. Інших тварин, які вибігали з палаючих автомобілів, російські окупаційні війська розстрілювали впритул.

Свідок С21: По-перше, в нас іще в колоні багато було собак. Люди не покидали собак. І вони, як почали вибігати... На полі даже видно було, як вони стріляли по собаках. Нелюди, просто... В моєму бусі згоріла моя собачка маленька.

Свідок С15: Кота шкода, звісно. Котика. Гарний такий. Капа – прозвали його. Згорів. М'явжав там до останнього...

Свідок С21: Так, так, це – моя маленька собачичка. Це була Масяня – маленька дворняжечка. І я її забрав і вона – згоріла. Вона не змогла вискочити.

Свідок С13: Все, що в машинах пищало, м'явчало, гавкало – вони подобивали і порозстрілювали машини, які підпалювали, які горіли.

Світлина №24.
Розстріляний собака,
с. Липівка, квітень 2022 р.

(Автор фото – Моніка Андрушевська)

Світлина №25.
Спалене авто свідка
з рештками собаки свідка,
с. Липівка, квітень 2022 р.

(Автор фото – Моніка Андрушевська)

8.

Втеча цивільного населення з місця обстрілу

Ті, хто вціліли, обрали три шляхи втечі:

- 1) ті, хто їхали першими в евакуаційній колоні і змогли дістатися на автомобілях до поста української армії;
- 2) ті, хто вибрався з рову через поля до ферми і заночував там;
- 3) люди, які повзли полями до українського посту, звідки їх евакуювали українські військові.

8.1. Люди, які їхали першими в колоні і яким вдалося на автомобілях дістатися до посту української армії

Пасажири перших п'яти автомобілів дісталися до посту української армії на в'їзді в село Королівка. Потім їх направили в Житомирську область для отримання медичної допомоги. Ті, хто вижив, надали інформацію про обстріл колоні і поранених, які лежали в полі.

Свідок С9:

Ми продовжували їхати, бо хотіли жити. В мене було поранення в плече, у дівчини моєї теж. Дуже сильно почало пекти, воно виходить, що 30-им калібром з БМП, снаряд пробив передню стойку автомобіля і по касательной пройшов так добряче по плечу. Відірвало грудний м'яз, відірвало шматок передньої дельти, це все по салону порозкидалося... М'язи, тканини, все по салону. Я подивився на дівчину, у дівчини було обличчя в крові. І вона казала, що в неї починає німіти тіло. Вона була поранена в верхній район дельти.

Свідок С8:

Далі ми доїхали до першого українського блокпосту... Я відкрила двері, крикнула: „Є поранені!“. І вони нас відразу пропустили. Ми потім в лісі знайшли українського солдата, який нас провів через всі блокпости, щоб нас не затримували, щоб нам швидше надали медичну допомогу.

Свідок С7: Коли вже під'їжджав до наших, я різко затормозив і спереду мене пролетіла ракета і не зачепила мене. Пронесло, як то кажуть... Мені більше пощастило, ніж іншим. Нас виїхало 5 автомобілів.

Свідок С7: Сусіди мої вціліли. Я дуже за них переживав, бо там дитина була маленька.

Свідок С6: Сусід став моргати фарами. Коли ми зупинилися, він сказав, що в батька немає голови і жінка його поранена сильно. І коли невістка вийшла з машини, вся в крові була, і сказала, що вони поранені. Коли ми прийшли, в сина все було, вся машина була в кров. Не було кому сісти за машину, він ще 40 кілометрів їхав поранений.

Свідок С9: Ну я думав, що з сусідом все в порядку, бо він вів машину, а вже потім коли ми доїхали до пункту допомоги, це десть ми проїхали 30 км, то вже в батька голови просто не було, батьку знесло голову... А його дружина в неї був, видно, крововилив, бо їй пробило легені. Вона вже помирала...

Свідок С9: Водій був в сильному стані шоку... Влучило в його сина, який сидів між дідом і мамою, осколочними попало в спину, добре що до легень не дійшло...

Свідок С7: Чоловік, який був поранений в плече, дитина була поранена, а дружина, її прошило ззаду від багажника – не врятували... Дружини не

Світлина №26.
Автомобіль свідка
після обстрілу
російськими
військами,
с. Макарів 2022 р.

(Автор фото – Роман Таїбов)

стало, він кричав: „Дай автомат! Я піду стріляти!“. На що я йому сказав: „Зачекай, ще дитина в тебе, зараз забирають в скору!“.

Свідок С22: Я думав, що дружину вдасться врятувати. Ми їхали ще хвилин 20–30, її дістали із машини, її намагались врятувати в реанімації, але через хвилин 10 дружина померла.

8.2. Група цивільних людей, які втекли з канави через поля на ферму і там провели ніч

Деякі з тих, хто вижив після обстрілу евакуаційної колони, втекли в поля, де переховувалися до пізньої ночі. Пізніше деякі пішли через кукурудзяне поле до ферми, звідки, за словами одного зі свідків, пішли за допомогою. Через відсутність телефонного зв'язку ці люди не знали, якою є поточна ситуація.

Свідок С21: Я розумів, що тепловізори є і в наших, і в „кацапів“. Ну, ми серединою поля... Воно – кукурудза... Важко було йти...

Свідок С21: Ми там добралися до сосен молоденьких. Ми сиділи до пізньої ночі... А вночі я їх вивів на хутор ферму – це як ми проїжджаєм Королівку, там є такий наліво хуторок Попали на ферму.

Свідок С11: Ми йшли полями, потім ми ночували на хуторі фермі. На фермі тюками накривались... А потім, скільки я не знаю, хотіли води. А ми прийшли на хутор ферми, а там ми ж не знаємо чи там наші єсть, чи там може росіяни... До мужчини підійшла, він нам налив води. Він нас приютив... Побули там два дні.

Свідок С21: Ми до ранку пересиділи у корівнику. Холод, всі мокрі.

Свідок С21: Ми взагалі не знали, чи там наші, чи там не наші... Ми прийшли в нікуди. А рано одна жінка сказала: „Я піду в розвідку, подивлюся. Що там? Як там? Я дочку лишаю на вас“. Ну, і вона пішла. А води хочеться. Холодіна така була тогди. І йшли полем...

Свідок С21: Вона привела людину, води принесла. І нам сказали, що там – наші...

8.3. Група цивільних людей, які повзли полями в напрямку українського посту, звідки їх було евакуйовано українськими військовими

Свідок С18: Ми почали повзти... І в цей момент почався обстріл.

Свідок С20: І ми повзли по цій обочині, по тій траві... Вони стріляли ще, і ще. Потом уже вони стихли. Начали горіть ці машини, почали ті баки рвуться, почала горіть трава на обочині. Повзли, хто уцілів.

Свідок С19: Помню – бабуся малого чотирьохрічного каже: „Онук такий у мене, можна сказати, спокійний, мирний, не можна нічого заставить – лишній раз побігати чи ще щось такого плану... А тут, я кажу онуку: «Я вже втомилася». А він: «Ні, бабуся, повземо, повземо, нада повзти, бабуся!»”.

Свідок С15: Отож, усі машини, ось це ж усі загорілися... А в мене ще повний бак бензину був. Кажу: „Давайте швидше! Бо ж повний бак – вибухне ще!”.

Свідок С18: І всі ж лежать отак, тому що вони ж стріляють. А донька каже: „Мама”, – каже, – „давай повзти, тому як зараз здійметься бензобак в тій автівці!”. А там сухо було дуже, якраз тими днями сухо та суха трава, осока суха... „Якщо”, каже вона, „займеться, то просто тут згорим”.

Свідок С13: Тут хлопці почали кричати: „Давайте щось робить, бо зараз будуть машини вибухати!”. Але тоді ми почули техніку якусь... Думали, вже

Світлина №27.
Замінована
лісосмуга,
Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

з танків будуть нас дострелювати, чи щось з такого плану. Ми тоді полежали, я не знаю скільки.

Свідок С12: Я іще коли повз, я на гранату чуть не нараввся... Ну, на оцю міну, чи як вона? Зельону, велику.

Свідки намагалися допомогти пораненим відповзти та прикривали дітей своїми тілами.

Свідок С14: Я повзла і доповзла до хлопчика, [онука свідка С20 – ред.]. Я доповзла до хлопчика, а коло нього бабуса вся в крові... В неї прямо аж шкіра, отако все задране було. І хлопчик з раненою ногою... Розірвало коліно. І попало в пряму кишку – осколок. Через животик в пряму кишку попав.

Свідок С14: Я ці очі ніколи не забуду... Бабусині... Це було все лице окривавлене, коли вона відкрила очі і дивиться на мене, і просить мене: „Будь ласка, не покиньте його“.

Свідок С14: Представте собі, на поле я з ним виповзти не можу. Ти не голову не можеш підняти в цьому кюветі, нічого. Сюди я не можу поповзти, того що там огонь горить... На поле я не можу виповзти, того що, я розумію, що якщо я виповзу – вони вони мене з дитиною розстріляють... І я, просто, повзла по цьому огню і по цьому всьому, – я тушила. Рукавом притушувала і підтягувала дитину, притушувала і підтягувала... Тут огонь, тут стріляють, тут снаряди ті падають.

Свідок С14: І я начала повзти з тим хлопчиком... В мене вже сил не було його тягнути, того що я постирала собі коліна. Я з ним повзу і тут починає опять кювет горіть. І я поміаю, що я з цією дитиною зараз просто згорю тут, в цьому кюветі... Я почала пробувати землю кидати, а земля – мерзла. Я давай рукавом тушити і прикривати собою, цю дитину. Я його трошки сюди до поля відтягувала і тушила огонь рукавом... Тушила, щоб дитина не згоріла.

Свідок С20: Це було поранення голови. В мене так от лилась кров... Я була в крові – витру отак шарфом і знов мене заливає ця кров очі, кружилась голова.

Свідок С14: Він був у свідомості, але він все мені задавав питання: „А моя мама повзе? А мама повзе?“. А мама – згоріла у машині, того що машину підірвали... Згорів братик 11 років, мама і дедушка. З ним вискочила тільки бабуса з машини і все.

Свідок С19: Знаєте, в той момент діти бистро вирости... Уже не кричали нічого.

Свідок С18: Ми ось це повземо, а мені онук: „Бабусю, я пісяти хочу!“. Я його, лежачи, комбінезон розстібаю – попісяв... Проповзли, буквально, ну,

пів кроку: „Бабусю, я пісяти хочу!“. І так 3 рази. Він злякався дуже сильно...

Свідок С14: Тато його на війні... Мами – нема... Братика – нема... Залишилася одна бабуса в цієї дитини...

Свідок С20: І почали повзти по тій обочині... У [онука – ред.] була перебита ножка. Йому хтось перев’язав уже. Ну, побачили, що кров іде з ноги... У мене побита вся ось ця сторона голови, вся посічена осколками. Мене просто заливало кров’ю... Я ото так шарфом, тим куском, що вцілів – тернусь і повзли. Мені його допомагали тянуть. Бо так, ця рука – розбита була, тоже розсічена, а ця – обпечена.

Свідок С19: Обстріли не припинялися... Ми повзли вперед... Був такий момент, що жіночка, що біля мене повзла, каже: „А куди ми повзем? Ми ж не знаємо, що там буде попереду?“. Ну, кажу: „Назад вертатися теж смислу немає. Там, ми вже стовідсотково знаємо, що там російські солдати“.

Свідок С12: Сльози. Сльози, крики, паніка... В мене не було паніки. Я повз серед людей і говорив: „Нада отлазить, бо нас прийдуть добивать“.

Світлина №28.
Знищений російськими
окупаційними
військами
приватний будинок,
Бучанський р-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

9.

Перша допомога надана цивільним пораненим українськими військовими в с. Королівка

За свідченнями очевидців, зібраними Центром документування російських злочинів в Україні імені Рафаеля Лемкіна, українські військові дізналися про поранених, які залишилися в полі, від пасажирів перших автомобілів, які змогли дістатися до їхнього поста.

Щоб уможливити евакуацію цивільних осіб, які намагалися дістатися Королівки через поле, українські військові підпалили суху траву вздовж дороги, створивши таким чином «димову завісу», щоб захистити цивільних осіб, які там перебували, від ворожого вогню.

Свідок C13: Добре, що наші підпалили оцей очерет. Дим... Кажу доньці: „Шарфом закривай носа і, давай, бігом повземо – там будемо вже вставать“. Як вона, бідна, лізла. Але ж лізла... Син її тягнув... Це саме тяжче.

Свідок C1: Ми потім зрозуміли, що наші стріляли по траві, щоб вона загорілася, щоб нас скрило димом... То коли ми були в диму, то вже встали і пішли, побігли в бік Королівки. Потім вже солдати [української армії – ред.] біжали нам назустріч.

Свідок C18: Наші підпалили осоку та пішов чорний дим, і все заволокло, нас не було видно. Я тоді на ноги піднялася... І ми всі вже побігли...

Свідок C11: Одні побігли в сторону Королівки, а ми лежали... І це коли почали у нас стріляти і бомбило коли, то трава загорілася, ми льожа тушили траву... А люди остальні побігли.

Блокпост української армії знаходився приблизно за 1500 метрів від палаючих автомобілів. Людям, які доповзли до Королівки і були евакуйовані військовими, надали першу медичну допомогу, а потім відвезли на швидкій до лікарні в селі Брусилів Житомирської області.

Свідок С19: Ну, це ми повзли, хлопчина один каже: „Буду повзти перший. Почуєте, що стріляють – будете знать, що повзти в цю сторону не потрібно. А еслі все буде хорошо, то буду махать...”.

Свідок С12: В мене вже паніка почалась, коли я до солдатів наших доповз. Коли мене вже забрали солдати. Він до мене говоре, а я його не розумію... Ну, я його бачу, що він говоре, но я не чую, що він говоре... В мене в вухах дзвенить шум, він до мене говорить: „Успокойся, успокойся”. Приніс мені води попий. Я попив води.

Чоловік, який першим дістався до українського посту, передав інформацію про поранених, що залишилися на полі бою. Бійці вирушили їх рятувати.

Свідок С20: Я його стянула, сіли на тому полі, я його до себе пригорнула. Він ще мені каже: „Бабушка, кров, дуже запах крові...”, – він не переносить. А воно лилося з мене. Мене начало тошнить... Думаю, хотя б тільки не втратить свідомість. Ну, хто найде те дитя серед поля?! І от, я не знаю, скільки часу пройшло. Ми так сиділи з ним на тому полі. Я його притулила до себе.

Свідок С14: Оперлась на локоть, піднімаю голову і дивлюся – вдалі військові йдуть. І я думала, що це йдуть «орки» [російські військові – ред.]. Я не бачила, хто це і що це... І я йому кажу [онук свідка С20 – ред.]: „...як почуєш вистріли, що зараз будуть стрілять, то ти закрій очі і не відкривай”. А він каже: „Добре”. Я ще з ним один раз проповзла вперед, а тоді я думаю: „Та куда ж повзу з цією дитиною? Ближче до них, щоб зараз розстріляли?”. І просто кажу йому: „Давай, лягаєм і закриваєм очі”. Я сама в землю на руку оперлася. Він закрив очі, а я йому ще зверху рукою прикрила. Ну думаю, раз будуть дострілювати, хоч щоб дитина їм в очі не дивилась... Тоді вже чую, там люди начали вставати, начали кричать: „Слава Україні!” і я вже поняла, що це вже наші військові.

Свідок С18: А потім дивимосся назустріч нам якісь військові йдуть. Ми ж не знали, що то наші. А хтось кричить: „Наші!”. Ви ж не уявляєте скільки радощів було. Боже, ми їх обіймали та цілували. І вони нас витягли звідти. Вже допомогли, там і поранені ж були... Допомогли, поранених несли, онука мого несли. Там було заміновано, прямо під селом було заміновано. Вони так змогли – обережно... Так показували куди йти...

Свідок С13: Ну, ми як побачили наших, то я там і... „спасіба” говорила. В мене емоції такі були – трусило всю...

Деякі з легкими осколковими пораненнями залишилися ночувати у мешканців Королівки.

Майже одразу після описаних подій російські окупаційні війська розпочали атаку на Королівку. У сутінках за тяжкопораненими відправили мікроавтобус, щоб евакуювати їх з місця обстрілу.

- Свідок С14:** Так, відразу військові, відразу оказали допомогу. На місці, я там познайомилася з В., яка з села Липівка. Вона – ветврач, але оказувала помощь – перев’язувала ранених, які там були. А ті, які були сильніше ранені, тих сразу військові відвезли в госпіталь, ну, в лікарню там, ближайшу...
- Свідок С19:** Потім, як виявилось, дуже багато і раніних було. То, в результаті, були і осколочні раненія, були і сквозні поранення, і травми голови були також, і кінцівок.
- Свідок С15:** Дружина еле ходила, так тоже під руку, там, помогали йти. Дружина була остання. А тут дійшли вже, блокпост пройшли – вони [російські військові – ред.] стріляють з автоматів... Український військовий каже: „До автобуса йдіть! Там ото мікроавтобус!“. Всі сіли. А дружина... щось її перемикнуло – вона туди, де стріляють, де пулі... Впала, поки підняли.
- Свідок С1:** Ну, вони там відбили цю атаку і сказали нам, що треба терміново звідти їхати. Приїхав якийсь „бусик“.
- Свідок С18:** А потім приїхала якась автівка, загалом нас відправили вже в інше село.
- Свідок С12:** Нам ці тероборонівці, на блокпосту дали поїсти. Спасибі! Бо у нас ні їсти, ні сигарет, ні грошей – нічого.

10.

Російський напад на контрольоване українським військом с. Королівка

У той момент, коли українські військові надавали першу медичну допомогу, приймали вцілілих та виносили поранених з поля бою, російська армія почала атаку на Королівку. Деякі свідки припускають, що армія агресора використовувала цивільних як „живий щит”.

Свідок С17: Зустріли в Королівці, тоді... В хату – попили води і зразу хтось начав кричати, що наступленіє. Ішли вони [російські війська – ред.] на Королівку.

Свідок С1: Ми зайшли в Королівку. Нам сказали: „Йдіть до підвалу”. А потім солдати почали кричати: „Ховайтеся!, ховайтеся, бо рускі йдуть танками!”. І ми заховалися в підвал. Наші військові казали: „Негайно звідти їдьте, тому що можуть піти”. Ми ще сиділи в льоху хвилин 15, тому що вони знов почали стріляти.

Свідок С13: І тоді ми добралися і начався обстріл... Вони наступали, напевно, сюда. Бо нас у погреб бігом загнали. А тоді приїхали воєнні на машинці з брезентом ззаду... Спереду два чоловіка сідає, а там ззаду, наче, такий грузовий. „Дітей треба вивозить!” – і це є... Ми сіли з дітьми – повезли нас у Забуяння. Повезли, а машина чи карбюратор чи що воно, тріскає, бахкає. Донька кричить: „Що це стріляє?”. А військовий: „Тихо. Це – машина”.

Свідок С15: Добралися. Вони стріляють... Продовжували стріляти...

Свідок С1: Вони казали, що ввечері, коли нас привезли: „То готуйтеся до того, що, можливо, ми вночі будемо вас чи вивозити, чи пішки йти, якщо ці будуть наступати, сунути”. Получається, до якогось діда нас завезли, там, ну, картошки – накормили, бо ми ж цілий день же ж моталися туди-сюди... Малий був голодний, їсти ж хотів. То дивно, він, взагалі-то, нічого не їв раніше...

Свідок С1: Ну, нас солдати спочатку в Забуяння так відвезли... Забуяння – там ми переночували. Я попросила в солдата телефон, намагалася братові подзвонити, ну, сказати, що ми живі, все... Не дозвонилась – зв’язку не було... Зранку прийшли солдати – сказали, що нам не можна тут залишатися, треба їхати терміново.

Свідок С18: Ну, там вже наші солдати спитали куди ми їдемо. Ми розбиті... Один солдат каже: „Їдьте до моїх рідних“.

Свідок С19: Після цих всіх подій, вранці, вже як ми попрощалися, поснідали також, то вояки питають: „Куди ви далі будете рухатися?“. На той момент, навіть, уявлення не мали, куди рухатися і так далі. Тому нам один з них запропонував поїхати до своїх батьків на Рівне, і ми таким образом, опинилися на Рівненщині... Там, в результаті, люди чим могли – помогли.

Свідок С8: Нас провезли до українського блокпосту на трасі Київ – Житомир, далі викликали нам швидку, надали першу допомогу, привезли до Брусилівської лікарні.

Свідок С9: Ми приїхали, доїхали до траси Київ – Житомир, в районі Брусилова, нам надали першу медичну допомогу.

Свідок С8: Ми були в 3 лікарнях. Якщо сумувати – місяць. Операцій в мене було 3.

Світлина №29.
Залишки російських
бойових снарядів,
знайдені серед
мирних помешкань,
Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото
– Моніка Андрушевська)

11.

Необхідність покарання російських злочинців за їх злочини

Майже всі свідки наголошували на необхідності покарання не лише тих росіян, які вчинили воєнні злочини, а й тих, хто віддавав їм накази.

Свідок С8: Звичайно, це злочин. І злочинці, і ті, хто примушував їх до таких дій, я теж вважаю мають бути покарані.

Свідок С21: Любий злочин – він повинен бути покараний... А військовий злочин, так, тим паче, проти мирного населення.

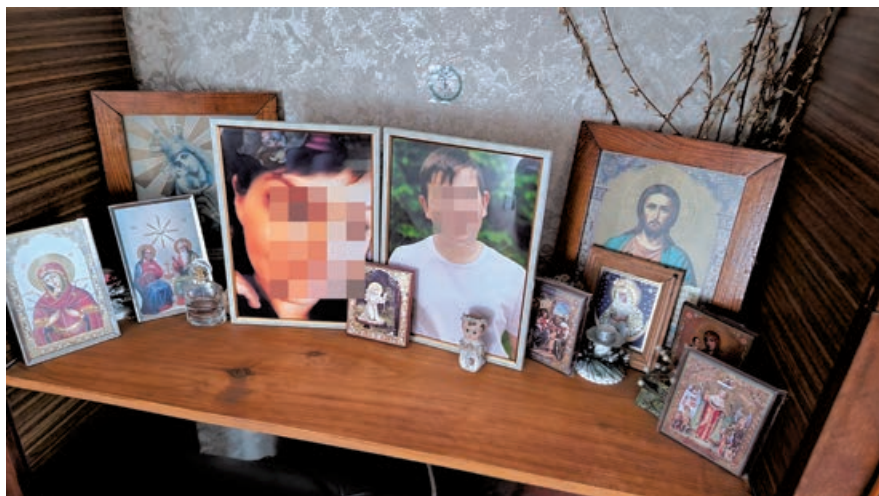
Свідок С21: Я думаю, що по рації було передано. Я думаю, що з блокпосту на блокпост передали, що виїхало 14 машин, будуть через 2 мінути.

Свідок С21: Це не було випадково. Як може бути випадковим? Ну, це – неодноразово було. Вони тільки вот кажуть: „Ми вас випускаємо – ми нічого не знаємо...”. А до місця призначення – не доїжджаєш, бо тебе розбивають. От і всьо. Ну, як випадково?

Свідок С12: Шурує розмінування, то взриви – всьо! І вже й не знаєш, що думать, куди діваться... Ну, це таке, це опит буде, як говориться – на всю жизнь! Я – успокоюся, а от ті діти, які вони вижили і попали під таке? Ви думаєте воно не повліяло їм на психіку? Чи ви думаєте, що їх вилічать? Це з пам'яті не зітреш. То ж, я ж і говорю – я їм хочу покарання. То, що він сяде в тюрму і там який человек за нього буде платити податки і його будуть кормити – та ні, це не кара!

Свідок С21: Ми договаривались, що нас випустять... Бо одні кажуть: „Та може вони там не знали?”. Та як не знали?! Рації. Я рахую, що нашу колону спеціально направили туди, щоби розстріляти.

Свідок С9: Нас намагалися вбити, бо по всім автомобілям стріляли... Мені попало в плече, в мене високий автомобіль – бус. Мені попало в плече, бо я високо їхав, сусіду (позаду мене) – попало в голову. Нас не

намагалися зупинити, нас намагалися вбити! Просто стріляли по людям, а не по колесам.

Свідок С5: Злочин – це не те слово! Всі злочини мають бути покарані! Те, що вони зробили не вкладається ні в які рамки!!!

Свідок С14: [...] 100% має бути покараний. Того що, вони дуже багато собі дозволили. Дуже багато! І дозволили собі те, що не оправдується нічим!

Свідок С12: Должен быть покаранный. Всі! Должны! Но, тільки, знаєте, яку я кару хочу? Щоб вони пережили то, що я пережив. І то, що, пережили от там оті, которі там полягли, которі там погоріли... Щоб вони це пережили. Родітелів я їхніх трогать не хочу, бо, потому що, родітелі синовей не вибирають. А вот жінок їхніх, я хочу, щоб вони там були. Потому, що жінка – это сознательний вибір... А вот, я тоже хочу, щоб вона тоже там була, щоб вона там поповзала як ми... Щоб вона там побула...

Свідок С12: Я хочу, щоб вони тоже саме пережили, то що я. То, що ми всі...

Один зі свідків вважає, що російські окупаційні війська мали намір використати цей злочин у пропагандистських цілях – зібрати якомога більше цивільних осіб, вбити якомога більше одночасно і звинуватити українських військових у злочинах проти цивільного населення.

Свідок С7: Вважаю, що розстріл автомобілів з людьми є злочином проти людяності. Бо це виглядало, як для прицільного обстрілу, для розваги з боку російських солдат. Було таке відчуття, що нас випускали за ради того, щоб звинуватити наших, в тому, що вони обстріляли цю

Світлина №30.
Світлини загинувших
під час обстрілу
колонії, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото – Роман Таїбов)

Світлина №31.
Свідотство про смерть
11-ти річної дитини,
що загинула внаслідок
обстрілу російських
окупаційних військ
під час евакуації,
с. Липівка, 2022 р.

(Документ з приватного
архіву свідка)

колону, щоб пояснити, що коли люди були серед руських, їм було добре, а коли поїхали – то погано стало.

Свідок С7: Вважаю, що нас навмисно розстрілювали... Вважаю, що вони ціле-спрямовано збирали якнайбільшу кількість авто, щоб зробити масове кровопролиття. Бо дві – три машини, це буде малий злочин. А це – великий, більш показовий. Щоб показати, що бачите, ми – випускали, а українці розстріляли.

Свідок С18: Ми, як виїжджали, той [російський військовий – ред.] ще казав: „Вы сейчас уедете этой дорогой. Вам счастливой дороги!“. І він мені помахав рукою... Оце, ви уявляєте, він вже знав куди він нас послав та що зараз буде? І він машет рукою... Та як же? Як же в тебе? Боже! В тебе ж теж і діти є, мабуть, і мати! Що ж ти робиш? Ти ж бачиш, що тут: я – 63 роки, дочка за кермом та дитина! Там же багато було дітей! Що ти... Що ж ти робиш? Ти мені машеш рукою, знаючи, що мене зараз розстріляють. Ну вибач, хто тебе народив?! Хто тебе виховав та як тебе виховував? Ми ж спокійно їхали! Мі всі перелякані, ми всі нервуємо! З дітьми! І таке робиш? Ти мені ручкой машеш, а там віддавав наказ – „Стріляти!“.

Свідок С21: Воєнний, який наносить малейшу шкоду мирному – він вже є злочинець. А той, хто вбиває показово, просто в чистому полі розстрілюють колону – вони повинні відповідати за свої злочини!

Свідок С21: Жінки і діти – якась загроза була?

12.

Шкода психологічна та фізична вцілілим від обстріляної евакуаційної колони

- Свідок С7:** Я зараз в безпеці. Але в мене навертаються сльози, коли я згадую колону. Я пам'ятаю обличчя тих дітей, тих людей... Нас виїхало 5 автомобілів. А ті?! Все! Їх нема!
- Свідок С12:** Воно мені стабільно сниться всьо раз в неділю... Стабільно... От іменно оцей, оцей момент, коли, оце, оце, розстріл оце, оце – ця паніка, оця куча, куча цього народу... Воно мені стабільно сниться раз в неділю.
- Свідок С21:** На скільки зробили боляче, що... Ну, от я вам правду кажу, 5 суток я не міг спати... Сигарета за сигаретою, сигарета за сигаретою... Вже приїхав, жінка каже: „Ти що там?“. А я – не можу... Потому, що воно то всьо в очах стоїть, розумієте? Всі плачуть, усі... Ми тих дітей пригортаємо, ну...
- Свідок С3:** Багато чого не чула, нічого не бачила, та я багато чого не помнила. Потім мені вже моя дочка розказувала... Ну це спеціально, ну конечно... Машини вже всі горіли, вони могли вже зупинитися... А вони ж нас всіх в полі добивали і добивали.
- Свідок С3:** Нас завезли в лікарню в Брусилів. А потім вранці сказали, що чоловіка не спасли вони... Я пошла в морг, подивилася.
- Свідок С5:** Я бачив згорівші машини. Вже пізніше коли поїхав. Особливо не розглядав. Серце сжалось, я швидко проскочив і все.
- Свідок С5:** Вони привезли залишки. Я подзвонив [Свідка С20 – ред.], вона залишилась жива. Кажу їй: „Ми привезли залишки, рештки там забрали...“. Там така пригорсть... Та там взагалі майже нічого не було. Вона потім ці рештки поховала.

Світлина №32.
Поранення дитини
уламками снарядів,
с. Липівка 2022 р.

(Автор фото – Роман Таїбов)

Нижні кінцівки:
Травматичних змін зі сторони кісток тазу та кульшових суглобів не виявлено.
В м'яких тканинах правого стегна відмічено сторонні тіла металевої щільності: 2 по передній поверхні в с/З (один в жировій клітковині (глибина 1,5 см), другий в м'язовій тканині (глибина 3,2 см та на 1 см нижче попереднього)), на 5 см нижче останнього по задній поверхні в м'язовій тканині на глибині 4 см, на 2,5 см нижче останнього по зовнішній поверхні парасально, на 1,5 см нижче останнього розміром до 2 мм по зовнішній поверхні на глибині 1,5 см в жировій клітковині.
В н/З стегна, дозовні від дистального метафіза, осколок розміром 2 мм, на глибині 6 мм.
Інтраартикулярно осколок розміром 3 мм в медіальній частині колінного суглоба, нижче медіального виростка кістки, на глибині 2,5 см. По медіальній поверхні колінного суглоба, дрібні сторонні тіла до 2 мм, можливо пісчинки (7-8 шт.) з інтраартикулярним розташуванням на глибині до 1,5 см.
В нижній третині лівої гомілки по передньозовнішній частині в м'язовому шарі на глибині до 2 см (найбільший), дрібні на

Світлина №33. Виписка з історії
хвороби пораненої дитини:
„В м'яких тканинах нижніх кінцівок
відмічено сторонні металеві тіла”,
2022 р.

(Фото з приватного архіву свідка)

13.

Страх виїжджати з окупованих територій після розстрілу цивільної евакуаційної колони російськими військами

Співробітники Центру документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна також поспілкувалися з мешканцями Липівки, які мали намір виїхати на підконтрольну Україні територію, але вирішили залишитися на окупованій території після того, як дізналися про обстріл евакуйованої колони 12 березня 2022 року.

Свідок С16: Якщо мене вб'ють, я не переживаю, я своє життя прожила, хоча б мені дочку кудись вивезти... 11-го числа повиїжджали мої сусіди, а 12-го числа ми почули, що розстріляна колона між Королівкою та Липівкою. Я сказала: „Синочок, ми вже нікуди не їдемо. Якщо нам треба вмерти – краще вмерем на своїй землі, в своїй хаті“.

Якщо метою російських окупаційних військ було утримати якомога більше людей на окупованій території, то обстріл евакуаційної колони допоміг їм цього досягти.

Світлина №34.
Залишки російських армійських
сухпайків, Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото – Моніка Андрушевська)

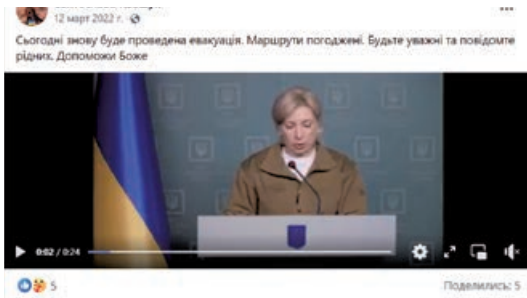

← Світлина №35.
Розстріляний цивільний
автомобіль, с. Липівка,
квітень 2022 р.

(Автор фото – Роман Таїбов)

Післямова – висновки Центру документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна

За даними Міністерства реінтеграції України станом на 9 березня 2022 року, саме Міністерство кілька разів намагалося організувати так званий „зелений коридор” у Бучанському та Макарівському районах: с. Андріївка, с. Липівка, с. Бородянка та інші населені пункти.

Світлина №36.

Публікація виступу міністра з питань окупованих територій України Ірини Верещук в онлайн-групі громади села Липівка у Facebook, 12.03.2022

(Джерело: https://www.facebook.com/groups/471713269920112/?multi_permalink=1391343567957073&ref=share)

Ірина Верещук, Міністр з питань окупованих територій України: Погоджено евакуаційні маршрути. З міста Андріївка Київської області в місто Житомир. Макарівка – Липівка – Небилиця – Ставище – Кочерів – Коростишів – Глубочиця – Житомир. Для евакуації людей будуть направлені автобуси з міста Біла Церква.

Один з таких коридорів планувався також на 11–12 березня 2022 року.

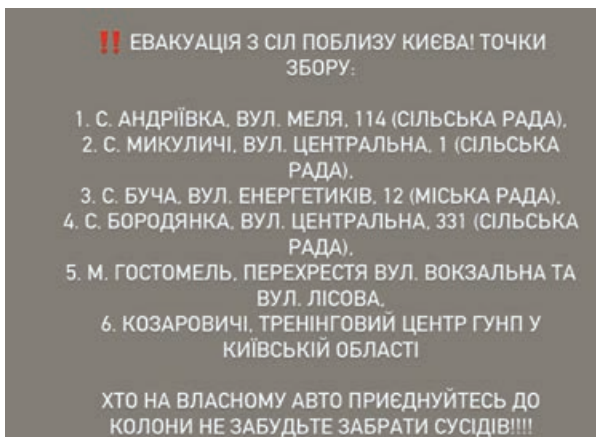
Були спроби домовитися з російськими окупаційними військами про евакуацію цивільного населення автобусами, але були також сподівання, що мешканці зможуть самостійно евакуюватися з окупованих територій власним автотранспортом за допомогою так званих „зелених коридорів”.

Світлина №37.

Публікація з групи на сторінці телеграм каналу. Допис з ТГ-каналу "Где в Киеве"

(Джерело: <https://www.facebook.com/groups/471713269920112/permalink/1390792314678865>)

Світлина №38.

Допис в групі села Липівка, 11 березня 2022 року

(Джерело: <https://www.facebook.com/groups/471713269920112/permalink/139077478013932>)

На основі свідчень очевидців, наданих співробітникам Центру документування російських злочинів в Україні імені Рафала Лемкіна, можна зробити висновок, що росіяни намагалися якомога довше утримувати цивільне населення на окупованій території, щоб використовувати його в якості так званого «живого щита» для запобігання спробам українських військових повернути окуповані населені пункти. З цією метою представники окупаційних російських військ використовували наступні методи, зазначені у цьому звіті:

- залякування шляхом поширення інформації про те, що навколишні дороги заміновані: „Дорога замінована, вас ніхто не випустить”,
- розповсюдження інформації про нібито страти з боку української армії: „Не можна їхати в Макарів, тому що ваші бандерівці обстрілюють машини, туди не можна їхати!”,
- переконання: „Ми не нападаємо на мирних жителів. То все ваші!”,
- порушення права на свободу пересування – заборона людям виходити на вулиці та у двори: „Ми не могли вийти у двір, тому що на сусідньому будинку сидів снайпер”,
- перешкоджання спробам виїхати з окупованих територій: „Ми поїхали в бік Королівки. Нам сказали: «Ні, сюди не можна». Нас не випустили, і ми поїхали в бік Макарова. Спробували перейти – теж не випустили. Ми поїхали назад”; „Нас пропустили буряти, хоча трохи пізніше ми дізналися, що вони самі зрубали цю тополь і повалили її на дорогу [перешкоджали проїзду – ред.]”.

Мета – утримати цивільне населення на місці – була частково досягнута. Про це свідчать події, описані у звіті.

За словами співрозмовників, протягом двох днів, тобто 11–12 березня 2022 року, складалося враження, що росіяни готувалися до якогось запланованого заходу. Вони відраховували час, давали обіцянки про безпеку і тримали пасажирів цивільної евакуаційної колони в готовності до виїзду: „Нам дали дозвіл: «Ідьте на Макарівку!». Ми приїхали на блокпост, там нас всіх зупинили, сказали повертатися назад. Коли ми поверталися, сюди підїжджали БТРИ. І нас знову відправили на стару ферму, в підвал”.

Кожен автомобіль був спеціально позначений, щоб підкреслити, що це цивільна колона: білі стрічки на зовнішніх сторонах автомобілів, добре помітні для обох сторін збройного конфлікту; таблички „Діти” на окремих автомобілях, що перевозили неповнолітніх під наглядом дорослих. Незважаючи на це – а можливо, саме завдяки цьому – під час руху цивільної колони представники окупаційних російських військ відкрили по ній вогонь зі стрілецької зброї малого та великого калібру: „Спочатку були тільки снаряди, так виглядало, трасуючі кулі”; „Все відбувалося дуже швидко. Коли ми зупинилися і я повернув голову, летить цей снаряд... Він летить... Я бачу, як він летить, такий овальний вогонь у бік машини”. Після обстрілу росіяни намагалися вбити беззбройних цивільних, які вибігли на відкрите місце. За словами тих, хто вижив, можна припустити, що вони намагалися позбутися свідків злочину: „Чесно кажучи, ми просто не знали, куди діватися... Тут падає близько до тебе, три метри, а там горить. У поле не виповзеш, бо тебе розстріляють”.

Крім того, за свідченнями очевидців, які прибули до Королівки через кілька годин після обстрілу, російські окупаційні війська майже одразу почали штурм позицій української армії. Це може свідчити про те, що цивільне населення в евакуаційній колоні використовувалося для відволікання українських військових: „Потім солдати почали кричати: «Ховайтеся! Ховайтеся, бо росіяни їдуть на танках!». І ми сховалися в підвалі”.

Незважаючи на російський наступ, село Королівка залишилося під контролем української армії. Залежно від отриманих поранень, врятованих цивільних осіб того ж дня або наступного дня відправляли до районних або спеціалізованих лікарень Житомирської області. Свідчення збиралися за місцем проживання свідків після завершення їх лікування та реабілітації.

Після звільнення всієї Київської області обгорілі транспортні засоби були перевезені до Королівки для подальшої експертизи і дослідження, ідентифікації останків жертв та інших правоохоронних заходів.

Як свідчать надані зізнання очевидців, дії російських окупаційних військ у Липівці – не лише пов'язані з виїздом евакуаційної колони, вони мають ознаки різноманітних кримінальних та злочинних дій. Серед іншого, було застосовано наступне:

- погрози: „Якщо російському солдату щось не подобалося, він одразу хапав автомат, перезаряджав, погрожував нас усіх перестріляти тут – це було страшно“, „П'яні, божевільні люди [російські військові – ред.] приходили і стріляли“,
- згвалтування: „Там [у дворі – ред.] були військові. Один з них порадив мені не виходити на вулицю, коли там військові, тому що вже є перші випадки, згвалтування...“, „Там [поруч – ред.] згвалтували і вбили жінку“,
- Крадіжка та знищення приватної власності: „Вони забрали мою машину“, „Вони вдерлися в усі будинки, власники яких виїхали“,
- позбавлення медичної допомоги: „Не було доступу ні до аптеки, ні до лікаря“, „Неможливо було відвезти його в лікарню, тому що російські військові перекрили виїзд з села“,
- напади на будинки цивільних осіб: „Російські солдати розбивали вікна і стріляли з кулеметів прямо в будинки, щоб підпалити їх. Вони також стріляли по машинах, поки ті не загорялися“, „Вони під'їжджали до кожного будинку з високим парканом, як цей... з профнастилу, щоб не було видно подвір'я. Під'їжджали і стріляли по ньому з БТРа, валили його, стріляли по будинках з БТРів...“,
- залякування цивільного населення: „Були такі [російські солдати – ред.], які ставили нас на коліна, роздягали до білизни під дулами автоматів. Уявіть собі, їх десять і вони направляють на вас автомат, а ти стаєш на коліна і роздягаєтесь до білизни“, „Вони казали: «Якщо у вас є зброя, то будете розстріляні, якщо у тебе є телефон, тебе застрелять». Тебе розстріляють за все”.

Ми впевнені, що злочини, описані у звіті, будуть розслідувані компетентними слідчими органами, отримають справедливий судовий розгляд, а винні не уникнуть покарання і будуть зобов'язані відшкодувати завдані збитки.

Додаток

Правові висновки

Всі сторони які беруть участь в збройному конфлікті в Україні, зобов'язані дотримуватися міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року, Першого додаткового протоколу до Женевських конвенцій та міжнародного загального права. Бойові сили воюючих сторін, які здійснюють ефективний контроль над певною територією, підпадають під дію міжнародного права окупації. Міжнародне право прав людини також застосовується в будь-який час.

Тут буде представлено добірку найважливіших положень міжнародного права, які стосуються змісту свідчень, наведених у звіті:

- заборона нападів і вбивств цивільних осіб,
- заборона залякування,
- заборона мародерства та знищення майна,
- правила організації гуманітарних коридорів та евакуації,
- зобов'язання окупаційної влади перед цивільним населенням (у тому числі щодо забезпечення продуктами харчування та медичною допомогою).

1. Міжнародне право

1.1. IV Женевська конвенція (Конвенція про захист жертв війни, підписана в Женеві 12 серпня 1949 року)

Женевське право засуджує вбивства загалом і невибіркове застосування зброї проти осіб які не беруть участь в битві.

Женевська конвенція про захист
цивільного населення під час війни

Частина I Загальні положення

Стаття 4

Особи, які в будь-який час і будь-яким чином опинилися в разі конфлікту або окупації під владою сторони, що перебуває

в конфлікті, або окупаційної влади, громадянами якої вони не є, залишаються під захистом цієї Конвенції.

Це означає, що всі особи, які дали свідчення, а також згадані в них вбиті і поранені, повністю підпадають під дію положень цієї Конвенції, особливо щодо порушень наступних статей:

Частина II Загальний захист населення від певних наслідків війни

Стаття 16

Поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням.

Настільки, наскільки дозволяють воєнні фактори, кожна сторона конфлікту сприяє розшуку вбитих та поранених, з метою надання допомоги особам, які залишились живими та іншим особам, що наражаються на серйозну небезпеку з метою захисту їх від пограбування та поганого поводження.

Стаття 17

Сторони конфлікту намагаються укласти місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, інвалідів, осіб похилого віку, дітей і породілей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон.

[...]

Стаття 21

Колони автомобілів або санітарні поїзди на суші чи на спеціально оснащених суднах на морі, які перевозять поранених і хворих цивільних осіб, інвалідів та породілей, користуються повагою та захищаються так само, як і лікарні, передбачені в статті 18, і позначаються, за згодою держави, демонстрацією відмітної емблеми, передбаченої в статті 38 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року.

[...]

Стаття 26

Кожна зі сторін конфлікту повинна полегшувати пошуки, які здійснюють члени розлучених війною сімей з метою встановлення контакту, та, наскільки це можливо, об'єднання. Вона, зокрема, повинна підтримувати діяльність організацій, які присвячують себе цій справі, коли вони визнані цією стороною та поважають заходи безпеки, яких вона вживає.

Частина III

Статус осіб, які перебувають під захистом, та поводження з ними

Розділ I

Положення, спільні для територій сторін Конфлікту та для окупованих територій

Стаття 29

Сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поводження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників.

[...]

Стаття 32

Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей.

[...]

Розділ III

Окуповані території

Стаття 53

Будь-яке знищення окупаційною державою рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських установ чи соціальних або кооперативних організацій забороняється, за винятком випадків, коли це є необхідним для проведення воєнних операцій.

<https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Женевська-конвенція-4.pdf>

1.2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року

Додатково до Конвенції відповідні положення містяться в Додатковому протоколі від 8 червня 1977 року.

Частина II. Поранені, хворі та ті, хто залишився в живих

[...]

Розділ I. Загальна характеристика

**Частина III. Методи і засоби ведення війни.
Статус комбатантів і військовополонених**

Стаття 10. Захист і лікування

1. Усі поранені, хворі та особи, які пережили поранення, незалежно від того, до якої сторони вони належать, повинні користуватися повагою та захистом.

2. За будь-яких обставин з ними слід поводитися гуманно і надавати їм якомога більше і швидке лікування, якого вимагає їхній стан. Між ними не повинно проводитися жодних відмінностей, окрім як за медичними показаннями.

Розділ I. Методи та засоби ведення війни

Стаття 35. Основні принципи

1. У будь-якому збройному конфлікті право сторін, що перебувають у конфлікті, на вибір методів і засобів ведення війни не є необмеженим.

2. Зброя, снаряди і матеріали, а також методи ведення війни, які можуть спричинити непотрібні страждання, заборонені.

[...]

Стаття 11. Захист осіб

1. Фізичне і психічне здоров'я та недоторканність осіб, які перебувають під владою супротивної сторони, затримані чи іншим чином позбавлені волі через ситуацію, зазначену в статті 1, не повинні ставитися під загрозу невинуватості дією чи бездіяльністю.

[...]

4. Будь-яка умисна дія або бездіяльність, яка серйозно загрожує фізичному чи психічному здоров'ю або недоторканності будь-якої особи, яка перебуває під владою іншої сторони, ніж сторона, від якої вона залежить, і яка порушує будь-яку із заборон, перелічених у пунктах 1 і 2, або не відповідає вимогам пункту 3, є серйозним порушенням цього Протоколу.

[...]

Стаття 20. Заборона репресій

Репресії проти осіб та майна, що перебувають під захистом цієї частини, забороняються.

Частина IV. Цивільне населення

**Розділ I. Загальний захист від наслідків
воєнних дій**

Глава I. Основна норма і сфера застосування

Стаття 48. Основна норма

З метою забезпечення поваги та захисту цивільного населення та об'єктів цивільного характеру сторони конфлікту повинні завжди відрізняти цивільне населення від комбатантів, а об'єкти цивільного характеру від військових об'єктів і тому спрямовувати свої операції тільки проти військових об'єктів.

[...]

Розділ II. Цивільні особи та цивільне населення

Стаття 51. Захист цивільного населення

1. Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек,

що виникають у зв'язку з війсьними операціями. З метою здійснення цього захисту, на доповнення до інших застосовуваних норм міжнародного права, за всіх обставин слід додержувати таких норм.

2. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства, чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення.

3. Цивільні особи не користуються захистом, передбаченим цим розділом, за винятком окремих випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у війсьних діях.

4. Напади невибіркового характеру заборонено. До нападу невибіркового характеру належать:

(а) напади, не спрямовані на конкретні війсьні об'єкти;

(b) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення війсьних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні війсьні об'єкти; або

(с) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення війсьних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з цим Протоколом; і які, таким чином, у кожному такому випадку поражають війсьні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

5. Серед інших належить вважати невибірковими такі види нападів:

(а) напад шляхом бомбардування будь-якими методами або засобами, при якому, як єдиний війсьний об'єкт розглядається ряд явно пов'язаних один з одним і розрізняваних війсьних об'єктів, розміщених у місті, у селі, чи в іншому районі, де сконцентровані цивільні особи або цивільні об'єкти;

(b) напад, котрий, як можна очікувати, попутно потягне за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб та шкоду цивільним об'єктам, або те й інше разом, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої війсьної переваги, якої передбачається таким чином досягти.

6. Заборонено напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб у порядку репресалій.

7. Присутність або пересування цивільного населення, або окремих цивільних осіб не повинні використовуватись для захисту певних пунктів або районів від війсьних дій, зокрема у спробах захистити війсьні об'єкти від нападу або прикрити війсьні дії, сприяти, чи перешкодити їм. Сторони, що перебувають у конфлікті, не повинні направляти пересування цивільного населення або окремих цивільних осіб з метою спробувати захистити війсьні об'єкти від нападу, чи прикрити війсьні операції.

8. Будь-яке порушення цих заборон не звільняє сторони, що перебувають у війсьному конфлікті, від їх правових зобов'язань щодо цивільного населення й цивільних осіб, у тому числі, від зобов'язань вживати запобіжних заходів, передбачених у статті 57.

[...]

Розділ III. Поводження з особами, які перебувають під владою сторони конфлікту

Глава I. Сфера застосування та захист осіб і майна

Стаття 75. Основні гарантії

[...]

2. Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи війсьних органів:

(а) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема:

- a.1. вбивство;
- a.2. катування всіх видів – фізичні чи психічні;
- a.3. тілесні покарання;
- a.4. каліцтво;

(b) знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поведіння, примус до проституції, чи непристойне посягання в будь-якій його формі;

(с) взяття заручників;

(d) колективне покарання;

(е) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

[...]

Частина V. Здійснення Конвенції та цього Протоколу

Розділ II. Покарання за порушення Конвенції або цього Протоколу

Стаття 85. Припинення порушень цього Протоколу

1. Положення Конвенцій, що стосуються припинення порушень і серйозних порушень, доповнені цим розділом, застосовуються щодо припинення порушень і серйозних порушень цього Протоколу.

2. Дії, що характеризуються в Конвенціях як серйозні порушення, є серйозними порушеннями цього Протоколу, якщо вони вчиняються проти осіб, які перебувають під владою супротивної сторони й користуються захистом статей 44, 45 і 73 цього Протоколу, або проти поранених, хворих та осіб, що потерпіли корабельну аварію, які належать до супротивної сторони й користуються

захистом цього Протоколу, або проти медичного чи духовного персоналу, медичних формувань чи санітарно-транспортних засобів, що перебувають під контролем супротивної сторони й користуються захистом цього Протоколу.

3. На доповнення до серйозних порушень, визначених у статті 11, такі дії розглядаються як серйозні порушення цього Протоколу, коли вони вчиняються навмисне на порушення відповідних положень цього Протоколу і є причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження, чи шкоди здоров'ю:

(a) перетворення цивільного населення або окремих цивільних осіб на об'єкт нападу;

(b) вчинення нападу невибіркового характеру, що торкається цивільного населення або цивільних об'єктів, коли відомо, що такий напад стане причиною надмірних втрат життя, поранень серед цивільного населення або завдасть шкоди цивільним об'єктам, як це визначено в пунктах а.2, а.3 статті 57; [...].

2.

Національне законодавство України

Кримінальний кодекс України містить окремі статті в Особливій частині щодо злочинів, вчинених в ході бойових дій проти цивільного населення.

Кримінальний кодекс України

Стаття 438. Порушення законів та звичаїв війни

1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання

наказу про вчинення таких дій – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

2. Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Таким чином, притягнення до відповідальності винних військовослужбовців країни – агресора та їх керівників можливе також в рамках національного Кримінального законодавства України.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3035>

Відповідно, притягнення до кримінальної відповідальності військових злочинців з країни-агресора та їхніх керівників також можливе за національним кримінальним законодавством України.

3. Національне законодавство Російської Федерації (країни – агресора)

В свою чергу, військовослужбовці російських збройних сил плануючи та здійснюючи напад на цивільне населення в ході його евакуації з території бойових дій, також вчинили злочин, передбачений власним законодавством.

Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г.

Стаття 356. Застосування заборонених засобів і методів ведення війни

1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, депортація цивільного населення, розграбування національного майна на окупованій території, застосування у збройному

конфлікті засобів і методів, заборонених міжнародним договором Російської Федерації,
– караються позбавленням волі на строк до двадцяти років.

2. Застосування зброї масового ураження, забороненої міжнародним договором Російської Федерації,
– карається позбавленням волі на строк від десяти до двадцяти років.

<https://ivo.garant.ru/#/document/10108000/paragraph/2396228/doclist/6093/4/0/0/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F%20356:1>

Світлина №39.
Замінована лісосмуга,
Бучанський р.-н,
квітень 2022 р.

(Автор фото –
Моніка Андрушевська)

Рецензент: *Агнешка Беньчик-Міссала, професор Університету Варшавського*

Координатор: *Моніка Андрушевська*

Документування свідчень і робота на місцях подій:

Моніка Андрушевська, Ірина Довгань, Роман Таїбов

Додаток „Правові висновки”: *Максим Баришніков*

Транскрипція, відбір цитат, переклад з української мови, редагування:

Центр документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна

Графічне оформлення обкладинки, склад: *Зофія Гербіч*

Для обкладинки використано фото:

Залишки евакуаційної колони цивільної техніки, село Липівка, квітень 2022,

фото. Моніка Андрушевська

Copyright © by Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, 2025

Instytut Solidarności i Męstwa

im. Witolda Pileckiego

ul. Sienna 82

00-815 Warszawa

instytutpileckiego.pl

Ministry of Culture and National Heritage
Republic of Poland

ISBN 978-83-67326-93-3

First Edition

Warszawa 2025

Printed by: Sindruk

